

De Basiliek in beeld

*Een expositie in Museum Hulst 's-Landshuis
April 2024*

INHOUD

INHOUD	- 3 -
INLEIDING	- 5 -
DE PLATTEGROND VAN DE BASILIEK.....	- 6 -
1. DE SINT WILLIBRORDUS BASILIEK DOOR DE EEUWEN HEEN, EEN TIJDLIJN.....	- 7 -
2. DE ACHT KERKTORENS	- 9 -
3. EEN DUITSE TEKST IN DE KERKTOREN	- 19 -
4.1. DE NOODZAAK VAN DE RESTAURATIE ROND 1980	- 23 -
4.2. EEN OVERZICHT VAN DE RESTAURATIEWERKEN	- 27 -
4.3. BEELD VAN DE H. WILLIBRORDUS	- 30 -
4.4. OVERLEG HERINRICHTING BASILIEK	- 32 -
4.5. TECHNISCHE VERBETERINGEN 2001-2010	- 35 -
5. De GLAS-IN-LOODRAMEN VAN DE BASILIEK.....	- 37 -
6. WAPENSCHILD VAN DE BASILIEK VAN DE H. WILLIBRORDUS	- 42 -
7. HET CONOPEUM	- 44 -
8. KORTE GESCHIEDENIS VAN DE PAROCHIE HULST	- 46 -
9. BEGRAVINGEN IN EN OM DE BASILIEK	- 49 -
10. DE BEIAARD VAN DE H. WILLIBRORDUSBASILIEK	- 56 -
11. HET ORGEL IN DE BASILIEK VAN DE H. WILLIBRORDUS	- 57 -
12. COLLECTIE	- 59 -
COLOFON	- 65 -

INLEIDING

Acht eeuwen geleden begon de bouw van de Sint Willibrordus basiliek in Hulst. Een indrukwekkend monument dat de skyline van de stad domineert. Deze monumentale basiliek, opgetrokken in Brabants-Gotische stijl, bevindt zich in het hart van de vestingstad en is van kilometers ver zichtbaar. De 60 meter hoge toren prijkt boven de stad uit en is een iconisch kenmerk van Hulst.

De bouw van deze kerk begon al in de 13e eeuw en in de eeuwen daarna werden er grote uitbreidingen gerealiseerd. De basiliek heeft verschillende gebruikers gekend. In 1645 werd Hulst veroverd door Frederik Hendrik en kwam in staatse en dus protestante handen. Onder Napoleon werd het een simultaankerk, deels protestant, deels katholiek. In 1929 kochten de katholieken het protestantse deel van de kerk, waarna een uitgebreide restauratie plaatsvond. Met deze restauratie werd het katholieke karakter van de kerk hersteld. Daarom werd het in 1935 tot basiliek verheven.

De huidige toren, die uit vier verschillende perioden stamt, is een opvallend kenmerk van de basiliek. Architect Cuypers was betrokken bij de herbouw na verwoestende torenbranden. De betonnen bekroning met de naam "de Prediker", die nu de kerk siert, is in 1957 op de toren geplaatst, naar ontwerp van architect J. Brouwer.

In de basiliek zijn enkele fraaie kunstwerken te bewonderen, waaronder gebrandschilderde ramen en een prachtige Piëta. Ook herbergt de basiliek een fraai orgel van Frans-Vlaamse bouwkunst, oorspronkelijk gemaakt door de orgelbouwer Loys Isoré in de jaren 1610-1612.

Kortom deze basiliek heeft een rijke geschiedenis en is een opmerkelijk voorbeeld van gotische architectuur in Zeeland

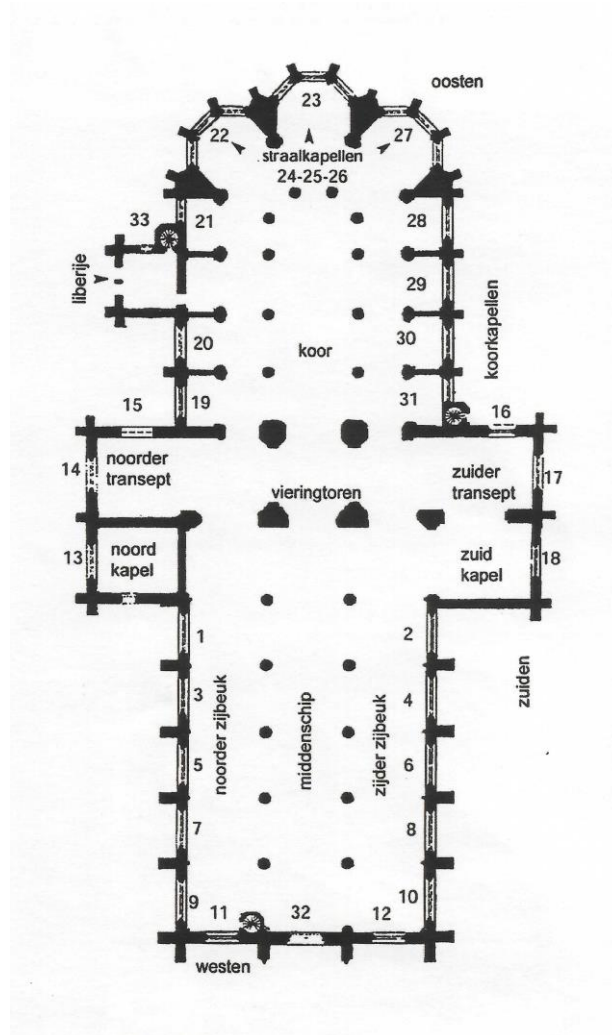
Deze expositie richt zich o.a. op de algehele restauratie in 1996. Verschillende aspecten worden toegelicht zoals de noodzaak van de restauratie en de verschillende werkzaamheden en verbeteringen die zijn uitgevoerd. Van verschillende onderdelen wordt de geschiedenis beschreven zoals van de ramen, het carillon en het orgel. In de expositie staan tevens een aantal objecten die in bruikleen zijn van de parochie.

Bij het infopunt #inulst, Steenstraat 37 (bij Museum Hulst), kunnen ze u alles vertellen over een rondleiding in het museum en de basiliek.

Email: infopunt@hulstnet.nl, telefoon 0031(0)114-319441

DE PLATTEGROND VAN DE BASILIEK

DE AFMETINGEN VAN DE BASILIEK

Binnenwerks:

Lengte in de as 75,655 meter

Lengte schip tot afscheiding: 35 meter

Breedte van het schip 21,74 meter

Breedte transept 39,15 meter

Breedte van het koor 23,49 meter

Hoogte hoofdbeuk van het schip 20,84 meter

Totale oppervlakte 2300 m²

Hoogte van de toren 69 meter

1. DE SINT WILLIBRORDUS BASILIEK DOOR DE EEUWEN HEEN, EEN TIJDLIJN

Voor 1200: Voorloper op deze plek?

Rond 1200: Stichting kerk

1228: Akte Gravin Johanna van Constantinopel passeert in de kerk van Hulst

1402: Eerste toren vernieuwd door timmerman Lauwereyns van der Leyen uit Gent. Achtkantig met 16 vensters

Begin 15^E eeuw: Bouw Hugo Mijlskapel oostzijde zuidtransept (afgebroken in 1529)

1409-1410: Oudst bewaarde kerkrekening: hoogkoor, schip half zo groot als nu, librerie, drie westgevels, toren met wenteltrap op de kruising van koor, transept en schip, uurwerk in de toren, kerkhof rondom, kerkmuur met drie poorten

1430-1431: Zuidkapel aangebouwd aan zuidtransept

1441-1442: Noordkapel aangebouwd aan noordtransept (huidige sacristie)

1453: Verwoesting in Hulst door Gentenaren, schade aan de kerk?

1462-1534: Algehele verbouwing en vergroting, duurde ruim 70 jaar

1462: Aanvang bouw nieuw, breder hoogkoor door Meester Everaert van Antwerpen (Everaert Spoorwater) en Reynier van Ympighem

1469: Blikseminslag: toren en deel transept en schip door brand verwoest

1469: Klokkengieters Heinric de Waghenaere en Augustin Quisthout uit Mechelen gieten vijf klokken en drie schellekens

1470: Nieuwe toren gereed, gebouwd door meester-stadstimmerman Pieter Bruunbaert, met ijzeren kruis en haan (afb kaart Scheldearmen)

1474: Bouw oksaal in de koorkerk

1475: Omgang kapellen rond koorkerk

1481: Nieuwe glasramen in koorkerk

1481: Begin bouw langer en breder schip door Herman de Waghemaekere uit Antwerpen en Matt Keldermans

1482: Bouw voorportaal westgevel door Matthijs II en Laureys Keldermans

1487: Fundering pilaren van het schip door Domien de Waghemaekere

1515: Noord- en zuidkapel komen onder het dak van het schip

1517-1518: (Her)bouw kapellen noordzijde van het koor

- 1528: Begin van de bouw voorportaal westgevel door Laureys Keldermans, deze voorgevel kwam nooit gereed
- 1529: (Her)bouw zes kapellen aan de zuidzijde van het koor
- 1530: Begin optrekken middenbeuk schip door Willem van Sassen
- 1534: Westgevel verfraaid met groot glasvenster van meester Clement
- 1562: Blikseminslag en brand in toren en daken
- 1563: Nieuwe toren door Jasper Anthonisz, nieuw uurwerk door meester Joachim uit Gent, nieuwe klokken door Adriaen Steylaert uit Mechelen
- 1566: Beeldenstorm
- 1578: Opnieuw beschadigingen kerkinterieur bij begin bezetting Gent
- 1596: Kerk en toren flink beschadigd door kanonskogels tijdens het beleg door Albertus van Oostenrijk
- 1600: Nieuwe spits door Jacques van Gulger en Hector van Vlimmen
- 1610: Orgel Louis Isoré
- 1663 Brand, herstel door Guillaume de Noyelle
- 1806: Bouw tussenmuur simultaankerk
- 1876: Blikseminslag; herstel door Pierre Cuypers
- 1931-1935: Restauratie en afbraak tussenmuur
- 1944: Toren vernield door artillerievuur
- 1948: Prijsvraag voor ontwerp nieuwe toren
- 1957: Nieuwe spits door J. Brouwer met engelen door Willem Reijers
- 1996: Algehele restauratie op tal van facetten

Bron: Over de basiliek van de H. Willibrordus te Hulst en haar torens, K.J.J. Brand 1994

2. DE ACHT KERKTORENS

De eerste toren: vóór 1228 – 1402

Van deze toren weten we eigenlijk niets. Interpreterend kan gesteld worden dat deze toren hetzelfde van bouw geweest is als de bescheiden regionale torens van de zgn. Scheldegotiek uit die tijd. De tweede toren was ook in die bouwstijl gemaakt (zie afbeelding en bijschrift Scheldekaart). Dat blijkt uit de bouwovereenkomst van 1402 en uit de nog steeds aanwezige en tot de oorspronkelijke bouw behorende achthoekige torenonderbouw. Hierover is bouwkundige consensus. Ook ligt het voor de hand te veronderstellen, dat de eerste toren behoorlijk bouwvallig was geworden, gezien het feit dat men hem heeft vervangen.

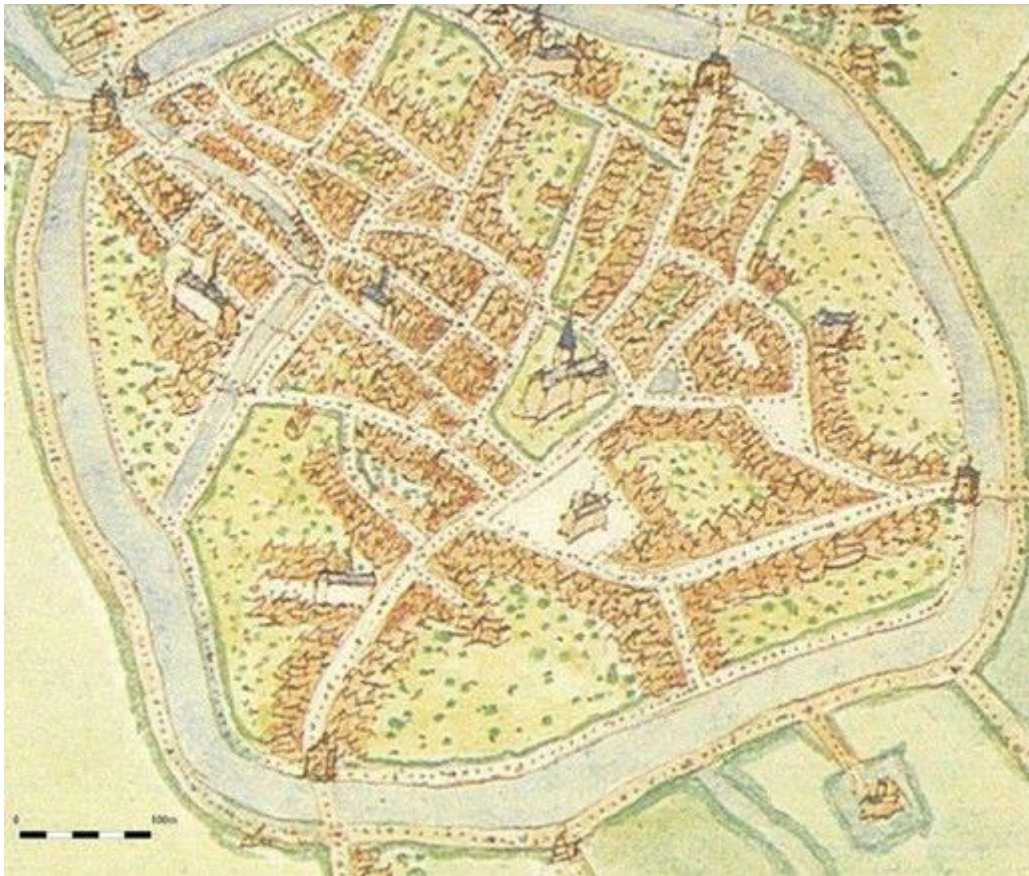

De tweede kerktoren 1402-1469

'Scheldekaart van Rupelmonde tot aan het Zwin en het eiland Walcheren' uit 1468. Dit detail van een kaart uit 1468 toont de Willibrorduskerk van Hulst niet lang voor de brand van begin januari 1469. Het gebedshuis was gebouwd in de stijl van de zgn. Scheldegotiek, bescheiden van omvang en hoogte, met korte dwarsbeuken en de toren op de kruising van middenschip, koor en dwarsbeuken. De eerste, erg bouwvallig geworden toren, was in 1402 door Laureins van der Leien vervangen door de voor deze bouwstijl kenmerkende achtkantige torenspits op de nog steeds bestaande stenen achtkantige torenopbouw.

De derde kerktoren 1470-1562

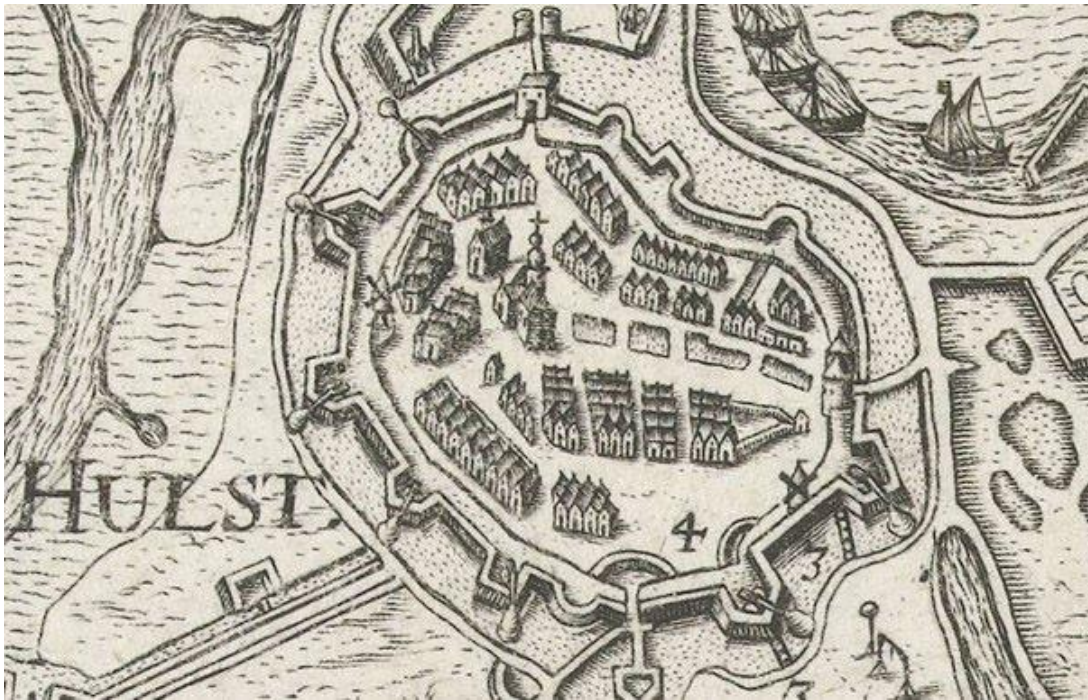
Plattegrond van Hulst. Jacob van Deventer, tussen 1548-1575

Betrouwbare afbeeldingen van de kerk tussen 1470, het jaar van de herbouw van de derde toren en 6 juni 1562, de datum van de tweede kerkbrand, zijn er niet. Stadsplattegronden hadden vaak een militaire betekenis en voor belangrijke gebouwen was herkenning belangrijker dan nauwkeurige weergave. Op dit stadsplan van Van Deventer heeft de toren nog steeds een spits in de stijl van de Scheldegotiek. Omdat de bouwgegevens uit de kerk- en stadsrekeningen ook op deze vorm wijzen, zou de getekende vorm van de torenspits juist kunnen zijn.

De vierde kerktoren 1568-1596

Beleg van Hulst door aartshertog Albrecht, 1596, toegeschreven aan Bartholomeus Willemsz. Dolendo. Na de brand van 1562 kwam de herbouw van de inmiddels vierde toren pas in 1568 gereed en in 1596 was de restauratie van het kerkgebouw nog niet afgerond toen Hulst in dat jaar in het kader van de Nederlandse Opstand (1568-1648) werd belegerd en grotendeels in puin geschoten. Hoewel het kerkgebouw er relatief genadig afkwam, was de pas 28 jaar oude toren onherstelbaar verwoest. Op meerdere plattegronden is de toren van 1568, gebouwd door Bernardus Maes uit het Belgische Aalst, weergegeven met een grote appel, kleine peer en kruis als bekroning

De vijfde kerktoeren na 1600-1663

Detail schilderij van de in Hulst geboren Cornelis de Vos, 1628 Huls. Collectie Gemeente Hulst (zie zaal 6 van dit museum).

Door het oorlogsgeweld van 1596 was een nieuwe bekroning van de toren nodig. Men greep met een variant van de 'appel- en peer' elementen terug op de vorm van de vorige kerktoeren. Het werk werd uitgevoerd door de plaatselijke ambachtslieden Hector van Vlimmen (aannemer) en Jacques van Gulger (metselaar). Op de achthoekige stenen onderbouw kwam een kleinere achthoek voor het uurwerk en wijzerplaten; daarboven een forse appel, waarop een kleine lantaarn als klokkenhuis rustte. De top bestond uit een peer met kruis en weerhaan. Deze weergave geldt als

zeer betrouwbaar, gelet op het bijschrift van de kunstschilder *"Dese schilderij uut liefden ghemaect ende ghegeven, aende stadt tot een Eeuwige memorie"*.

De zesde kerktoeren 1666-1876

1607

NOTIFICATIE,
Tot
Bestedinghe
VAN DEN
Thoren en Af-gebrande Kercke
DER STADT
H U L S T.

 E Ed. Mo. Heeren Gedeputeerde vanden Raedt van State der Vereenichde Nederlanden sullen uyt Krachte ende vervolghens de Resolutie / ende op Approbatie vanden Wel-ghemelten Rade; benevens Bailliu / Burghemeester / ende Schepenen der voorsz Stadt / midtsgaders ten oberstaen van Bailliu / Burghemeester / ende Schepenen van den Lande van Huisler-Ambacht / ende de Thiende-heffers van de Huislerse Parochie / Publijcq Besteeden Den Weder-Opbouw vande Af-gebrande Thoren, Kercke, &c. binnen de voorsz Schreven Stadt.

 Die gadinghe daer toe heeft kome op Dinsdagh toekomende / wesende den achtsten April deses Jaers 1664. op het Raedt-huys der voorsz Stadt des 's Hooghens de klokke thien uren.

Die de Bestecken begeert te sien / adresseere hem by den Griffier vande voorsz Stadt.

Segh'et voorts.

Tot HULST, by *Adriaen Claessen Jager*, Boeck-verkooper, ANNO 1664.

Notificatie 1664, collectie M. Bazelier

In tegenstelling tot de herbouw van de respectieve kerktoeren en het kerkgebouw na de branden van 1469 en 1563 kon het stadsbestuur van Hulst hier na de brand van 1662 niet meer zelfstandig over beslissen. Omdat Hulst in 1645 door Frederik Hendrik was ingenomen, werd de vestingstad als veroverd gebied beschouwd en kwam daarom direct onder het gezag van de Staten-Generaal der Verenigde Provinciën (kortweg: 'De Republiek') te staan.

Jan Haak, *Marktdag in Hulst 1852*, collectie M. Bazelier

De opdracht tot de openbare aanbesteding van de nieuwe toren op 6 april 1664 kwam dan ook niet van het stadsbestuur, maar van de Raad van State, het uitvoerend orgaan van de Staten-Generaal. Het grote voordeel daarbij was wel, dat naast het stadsbestuur van Hulst, van Hulsterambacht en het Gereformeerde kerkbestuur ook 'De Republiek' bijdroeg aan de kosten. Het ontwerp van de nieuwe toren van de hand van de door de Raad van State aangewezen architect Pieter Aaronszoon Noorwits, was een classicistisch (= naar voorbeelden uit de Grieks-Romeinse tijd) pronkjuweel, dat harmonisch aansloot bij de Gotische bouwstijl van het kerkgebouw. Het stadsbestuur van Hulst mocht niet mopperen, dat Noorwits bij zijn ontwerp rekening hield met een klokkenstoel, die groot genoeg was voor het al gekochte omvangrijke klokkenspel van de gerenommeerde Amsterdamse klokkengieter François Hemony. Op het schilderij van Jan Haak is

de op de achthoekige onderbouw geplaatste grote lantaarn (bestemd voor de luidklokken en de beiaard) met zijn vrijstaande Ionische zuilen goed te zien. In 1666 werd dit pronkjuweel opgeleverd. Van alle kerktorens (tot nu toe) heeft de creatie van Noorwits met ruim tweehonderd jaar het godshuis het langst gesierd. In de vroege ochtend van 1 september 1876 brandde de toren voor de vierde keer als gevolg van blikseminslag tot op de stenen onderbouw af. De spits werd geraakt op de kleine appel onder het kruis, zo goed als

van machteloos toezien was de toren afgebrand tot op de stenen lantaarn en konden de spuitgasten de brandslangen naar boven trekken om het inwendige van de torenromp en de inmiddels in brand geraakte daken te blussen op het hoogste punt. Een zich van boven naar beneden uitbreidende kerktorenbrand was niet te blussen zolang er brandend materiaal en puin naar beneden viel. Na uren van machteloos toezien was de toren afgebrand tot op de stenen lantaarn en konden de spuitgasten de brandslangen naar boven trekken om het inwendige van de torenromp en de inmiddels in brand geraakte daken te blussen.

Jan Haak, Kerktoerenbrand 1876, Collectie OHK De Vier Ambachten

Jan Haak, Na de kerktorenbrand 1876, Collectie OHK De Vier Ambachten

Een impressie van de brandschade, twee dagen na de brand door Jan Haak geschilderd. De toren is tot op de galmruimte verwoest, het zadeldak van het koor (rechts) geheel afgebrand. Het dak van het middenschip heeft bij de aansluiting met de toren schade opgelopen, evenals de daken van de dwarsschepen, maar de inzet van tien met de hand bediende slangenbrandspuiten heeft het gebouw als geheel weten te behouden. Veel scheelde het niet, want om acht uur 's morgens – vijfeneenhalf uur na de blikseminslag – deed de gemeente Hulst nog spoedtelegrammen uitgaan naar de burgemeesters van Sint Niklaas, Gent en Antwerpen om bijstand van hun pompiers. Terwijl Antwerpse spuitgasten per spoor Sint Niklaas bereikt hadden, kregen zij uit Hulst per ijlbode het bericht, dat men de kerkbrand meester was.

De zevende kerktoren 1880-1944

Beeldbank.cultureelerfgoed.nl doc.nr. 40893, jaar 1950

bovenaan een peervorm, kruis en weerhaan. Met 86 meter was deze kerktoren veel hoger dan zijn voorganger. bron:beeldbank.cultureelerfgoed.nl, doc.nr. 3617, jaar 1919

Een sfeervol zicht uit 1919 op het Gotische kerkgebouw en de in april 1880 opgeleverde nieuwe toren vanuit de hoek van de Steenstraat met de Korte Nieuwstraat. Met architect Pierre Cuypers ging de wens van het r.-k. kerkbestuur voor een herbouw *“in hare oorspronkelijke bouwtrant”* in vervulling. De sterke voorkeur van de bouwmeester voor stijlzuiverheid stond garant voor een kerktoren in *“neogotische”* stijl met drie steeds smaller wordende geledingen. Op de gespaard gebleven achtkantige stenen romp kwam een achthoekig element met zes rijzige spitsboogvensters met de uurwerken erboven; het middelste deel bestond uit de galmruimte met de luidklokken met galmborden, die de galmgaten afdekten; de bekroning was een zeer lange houten spits met

De zevende kerktoeren met afgeschoten spits 1944-1955

Op 18 september 1944 werd de neogotische torenspits door de oprukkende geallieerden met artillerievuur weggeschoten om de Duitsers een hoge observatie- en seinlocatie te ontnemen. Hoewel op deze foto de schade beperkt leek tot het bovenste deel van de toren, was de schade in de daaronder gelegen geledingen toch aanzienlijk als gevolg van inslagen van granaatscherven.

De achtste toren

De herbouw van de nieuwe toren was pas na veertien jaar (!) in 1958 afgerond omdat voor een nieuw ontwerp twee tijdrovende prijsvraagrondes waren uitgeschreven. Eerst een besloten wedstrijd, waarvoor maar drie architecten waren uitgenodigd, daarna een open ronde met ten slotte veertig geldige inzendingen. Aan architect J. Brouwer werd de eerste prijs toegekend voor zijn ontwerp in een eigentijdse vorm en materiaal onder het motto 'Prediker'.

Huidige toren, ansichtkaart collectie E. Taelman

3. EEN DUITSE TEKST IN DE KERKTOREN

De Tweede Wereldoorlog heeft in de toren van de basiliek nog een herinnering nagelaten. Naar het schijnt al in 1940, heeft men op de muur van de luidzolder een tekst met ernaast een hakenkruis gezet:

*Der deutsche Stamm ist alt und stark,
voll hochgefühl und Glauben
..... t der Ehre Mark*

Het ontbrekende stukje tekst is reeds lang geleden weggekalkt.

Sedert 1981 is er gediscussieerd of deze tekst (met het hakenkruis) moet blijven staan als een historisch document of weggewist moet worden omdat het geheel te veel herinnert aan de onaangename tijd van de Duitse bezetting tussen 1940 en 1944 (voor Zeeuws-Vlaanderen). De gemeente, eigenaar van de toren, beschouwt het als een historisch document. Anderen, merendeels particulieren of oud-verzetsmensen, verkiezen de laatste mogelijkheid: weg ermee.

Een van de tegenstanders van het behoud was een oud-Hulstenaar. Hij zorgde voor veel commotie door eind maart 1994 het hakenkruis onder te kalken. Naar zijn mening mag dat teken van het nazisme daar niet blijven staan.

Tijdens de oorlog legde Jacques Rademakers, een vriend van deze oud-Hulstenaar, een telefoonverbinding aan tussen de Duitse uitkijkpost in de basiliek en het politiebureau, zodat daar afgeluisterd kon worden wat de Duitsers te melden hadden. Jack Rademakers werd opgepakt en in het concentratiekamp Neuengamme (Husum, D.) is hij op 6 december 1944 rond 14.00 uur omgekomen na geestelijke en lichamelijke mishandelingen. Hij werd op 17 december 1944 begraven in een massagraf op het 'Lagerfriedhof Neu-Versen (gemeente Meppen, D.) Als doodsoorzaak werd bronchopneumonia opgegeven. Hij is op 19 november 1953 herbegraven op de Centrale Begraafplaats van de Oorlogsgravenstichting te Loenen (Gld.).

De gemeente Hulst heeft het gehele opschrift, om eerder genoemde reden, laten herstellen. Wie het gelijk aan zijn zijde heeft, laten we hier in het midden. Iedere lezer oordele voor zichzelf.

Bron: In en om de Sint-Willibrordusbasiliek te Hulst, Sponselee en Taelman, 1996

Het hakenkruis in de toren van de basiliek van de H. Willibrordus

De swastika, ook wel bekend als hakenkruis, is een symbool in de vorm van een kruis met aan de uiteinden een haak. Het is een vaak gebruikt symbool, zo is het het heiligste teken van het hindoeïsme en jainisme en wordt het tevens gebruikt in het boeddhisme. Het symbool komt echter ook voor op vroeg-christelijk graftomben in de catacomben in Rome, op Griekse en Romeinse mozaïekvloeren uit de oudheid en op houten klompen van Noorse Vikingen uit de vroege Middeleeuwen.

Sinds de Tweede Wereldoorlog is het hakenkruis in de westerse landen vooral het symbool geworden van de nazi's.

1 Een decoratieve swastika uit het Hindoeïsme

2 Finse swastika van de luchtmacht, gebruikt tussen 1918 en 1944

3 Nazi-swastika, het hakenkruis

Het gedicht in de toren van de basiliek van de H. Willibrordus

De drie Duitstalige versregels in de toren zijn afkomstig uit een gedicht van Friedrich Schlegel (1772-1829):

Gelübde. Zu Anfang des Jahres 1809 (derde strofe).

Het gedicht is geschreven in 1809 tegen de achtergrond van de verovering van Europa door Napoleon en getuigt van vaderlandsliefde en trouw en de bereidheid om voor het vaderland te sterven.

De Duitse militair in 1944 zal dit gedicht mogelijk op school hebben geleerd. De trouw aan het vaderland is blinde trouw aan het vaderland onder de nazi's geworden. Toch heeft dit gedicht, hebben deze versregels in oorsprong niks met nazisme te maken, wel alles met het ontwakende nationalisme begin 19e eeuw.

Degene die het gedicht in de toren heeft geschreven moet een goede opleiding hebben gehad. Had hij een gedichtenbundel bij zich? Of kon hij het uit zijn hoofd reciteren? Samenvattend: het gedicht roept op om het vaderland te bevrijden van de vreemde overheersing ook als dat het leven kost.

Gelübde. Zu Anfang des jahres 1809

*Es sey mein Herz und Blut Geweiht, dich Vaterland zu retten
Wohlan, es gilt, du seist befreyt, wir sprengen deine Ketten!
Nicht fürder soll die arge That, des Fremdlings Übermut, Verrat
In deine Schoos sich betten.*

*Wer hält, wenn frei das Herz nog schlägt, nicht fes tan deinem Bilde?
Wie kraftvol die Natur sich regt, durch deine Waldgefilde,
So blüht der Fleiss, dem Neid zur Qual, in deinen Städdten sonder Zahl
Und jeder Kunst Gebilde*

***Der deutsche Stam ist alt und stark, voll Hochgefühl und Glauben.
Die Treue ist der Ehre Mark, wankt nicht, wenn Stürme schnauben.
Es schafft ein ernster, tiefer Sinn dem Herzen solchen Hochgewinn,
Den uns kein Feind mag rauben.***

*So spotte jeder der Gefahr, die Freiheit ruft uns allen.
So will's das Recht und es bleibt wahr, wie auch die Loose fallen.
Ja, sinken wir der Übermacht, so woll'n wir doch zur Tode Nacht
Glorreich hinüber wallen.*

Parafraze van de verzen:

Strofe 1 . De ik-persoon drukt de bereidheid uit om z'n leven te geven voor het vaderland, om de ketenen te breken. Er is niet langer plaats voor verraad noch hoogmoed door vreemden.

Strofe 2. Een land zo mooi van natuur met alom ijverige burgers en bloeiende kunsten. Dat ziet toch iedere vrije burger.

Strofe 3. Van oudsher zijn de Duitsers sterk en kennen ze hogere gevoelens. Ze zijn trouw en niet voor een kleintje vervaard. Dat bewustzijn laten ze zich ook niet door een vijand ontnemen.

Strofe 4. Iedereen moet dus het gevaar trotseren. Het recht vraagt het en de vrijheid roept. En mocht het lot hem voor de overmacht doen vallen dan wil hij toch trots naar de overkant schrijden (zur Totes Nacht gloreich hinüber wallen.)'

Bron: Dhr B. Verpoorte, voormalig docent Duits.

In het begin van de Tweede Wereldoorlog werd de toren als uitkijkpost gebruikt. Een van de bezetters heeft al in 1940 een klok beklad:

1940 hakenkruis Gott strafe England
Op 3 maart 1943 werden de klokken op last van de Duitse bezetter uit de toren gehaald en weggevoerd. In Duitsland zouden ze omgesmolten worden tot oorlogsmateriaal. De klokken werden na de oorlog in Groningen teruggevonden en later teruggeplaatst in de toren.

Bron: In en om de Sint-Willibrordusbasiliek te Hulst, Sponselee en Taelman

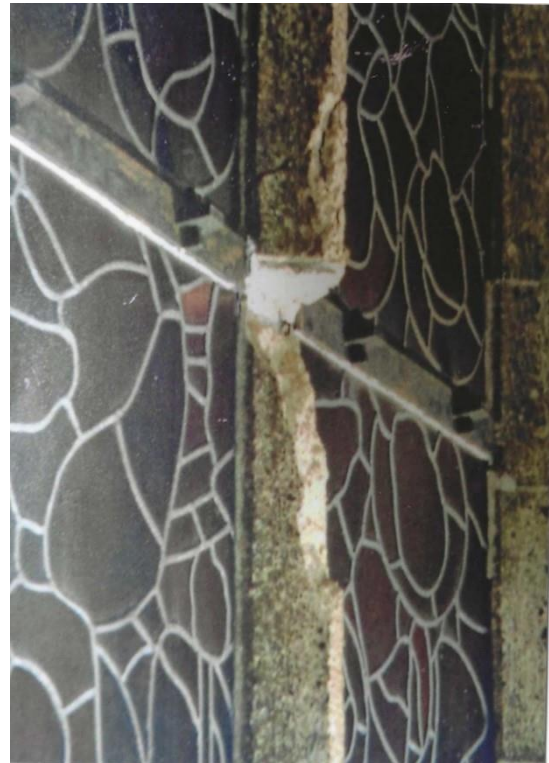
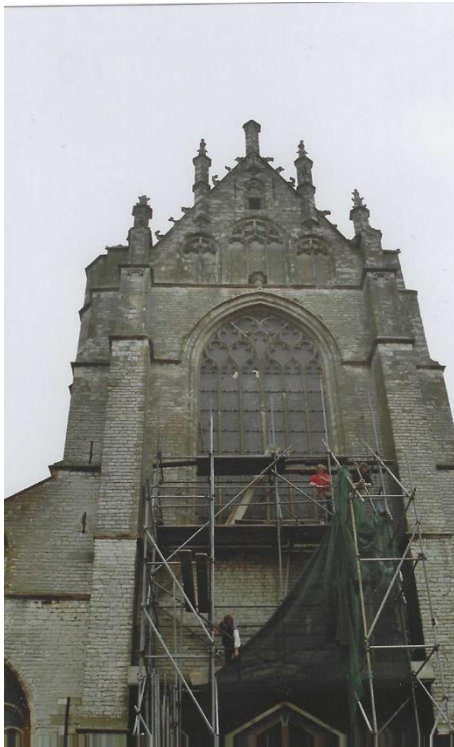
Een Duitse tekst op de kerkklok

4.1. DE NOODZAAK VAN DE RESTAURATIE ROND 1980

Voor de restauratie

De basiliek was in vervalven toestand. stukken puin kwamen zowel aan de binnenkant als aan de buitenkant naar beneden. In 1982 zijn stenvangcrs geplaatst: een steiger boven de hoofdingang aan de westgevel en een 'vloer' boven het orgel.

- goten waren lek
- de leien op het dak hielden het regenwater niet meer buiten.
- verroeste brugstaven en versleten tracering in de ramen drukten alle glas-in-lood ramen kapot.
- de Etteringe tufsteen gebruikt bij de restauratie in de jaren dertig was 'op'.

Moeizame start

1989: Begroting restauratie f **4.000.000,00**. Dit was exclusief de toren. Op 31 januari 1990 werd de eerste subsidie aangevraagd. Bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg was men het niet met elkaar eens:

- J. Querido van de Rijksdienst kwam in 1992 met een nieuwe begroting op basis van "consoliderend" restaureren, groot f **16.225.000,00**.
- De restauratiecommissie: G. Totté, M. de Kroon en P. Hamelink, wilde: Terugplaatsen van de pinakels, die tijdens de restauratie in de jaren dertig waren 'verdwenen'
Een Willibrordusbeeld in de lege nis in de westgevel
- In 1993 en 1994 waren er gesprekken met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Vaak teleurstellingen. (8x Wet van Murphy)

Restauratiekosten basiliek:

Totale kosten	f 11.629.772,40
Rijkssubsidie	f 8.800.629,38
Provincie	f1.219.157,80
Redt de Basiliek:	f956.918,12
Gemeente	f407.082,00
Giften	f 245.985,10

Kosten herinrichting interieur (geen subsidie):

Geluid, elektrische installatie, toiletgroep, ijzeren hekwerk, conopeum, tuinaanleg, ingangspartij, kroonluchters, wapenschild, Willibrordus beeld, eikenhouten vloer:

f 803.638,70.

Dit gigantische bedrag is opgebracht door sponsors en Hulstenaren: **f1.049.623,80**

Restauratiegegevens

- 900 m2 glas-in-lood ramen stukje voor stukje opnieuw geplaatst
- 390 m2 grenen dakbeschot
- 218.000 Penrhynleien, één voor één met de hand op het dakbeschot geplaatst.
- 15.400 kg bladlood
- 3636 kg of 505 m2 plaatkoper
- Het Willibrordusbeeld 900 kg met torentje van Theo Verlaan, 2e prijs behaald in 1951, is gemaakt door Toon Grassens uit Gemert.
- Voor het schip en de koorkerk is Tsjechische trachiet gebruikt en voor de toren Portland Stone.

Bedrijven:

- Sturm Architecten Roosendaal vanaf 29-04-1994 met Frans Sturm,
- Jan Schouwenaars, en Jan Vergouwen
- Hoofdaannemer: H.J. Jurriëns b.v. Utrecht met uitvoerders M Cobussen en O.Osse
- Steenhouwer: De Corbeel b.v. Winterswijk met William Slotboom.
- Beeldhouwer: Ton Mooy uit Amersfoort
- Glazenier: Joëlle d'Alsace Lanaken
- Leidekker: Jobse b.v. Middelburg

Denkend aan de restauratie.....

Terugdenkend aan de gigantische restauratie vervagen vele moeilijke momenten en maken steeds meer plaats voor vreugdevolle momenten:

- De start met 'Redt de Basiliek' (Stichting Fondsenwerving Restauratie Basiliek) die gaan voor 10% van de restauratiekosten!
- Zondag 9 juni 1996: de dag dat staatssecretaris A. Nuis de restauratie komt inluiden.
- Het plaatsen van de kruisbloem op de westgevel door pastoor Verver op 22 april 1997.
- De werkers aan de basiliek vieren dan het feit dat het hoogste punt is bereikt.
- Het moment dat hele westgevel uit de steigers komt. De vakkundig gerestaureerde gevel vertelt een geschiedenis van eeuwen.
- Het plaatsen van het Willibrordusbeeld in de westgevel op 10 november 1998.

In de kerstnacht 1998 is de basiliek geheel in gebruik. Ook de nieuwe verlichting zorgt er voor dat de kerkgangers na de dienst samen met ons blijven genieten van de nieuwe aanwinst.

Dagelijks valt er te genieten van de vele nieuwe pinakels, de prachtige dakbedekking, de fraai gerestaureerde dakkapellen met pironnen van bladgoud.

Wat eensgezindheid, enthousiasme, doorzettingsvermogen en geloof in het eindresultaat vermog is bij de restauratie van de Basiliek in Hulst bewezen.

P.E. Hamelink, coördinator restauratie Basiliek.

4.2. EEN OVERZICHT VAN DE RESTAURATIEWERKEN

Zie tekening met de locaties, zie pag. 28

1 Herstel natuursteen in Tsjechisch Trachiet

2 Nieuwe pinakels

Er staan totaal 24 nieuwe pinakels op de contraforten (steunmuren) van de koorkerk. Tegen de transepten staan de twee mooiste pinakels met een gebeeldhouwde wimberg. Op elk contrafort (in het verlengde van de luchtboog) staat een kleine en een grote pinakel

3 Nieuwe hogels als topgevelbedekking

De hogels op de westgevel niet nieuw maar geïmpregneerd bij Ibach in Schesslitz in Beieren. Op het zuidtransept nieuwe hogels; op het noordtransept geen. Op het topje van de gevels een kruisbloem

4 Vervangen gevelvlakwerk

Heel wat m² vernieuwd.

In totaal 7.500 m² gevelsteen schoongemaakt.

Om de basiliek te restaureren was 130 m³ voorbereekte natuursteen nodig, voor het merendeel Tsjechische trachiet.

5 Afdekking

- a. afzaten (schuin hellend bovendak)
- b. contraforten (steunmuur)
- c. steunberen (uitspringende schraagpijler)

6 Luchtschraagbogen

7 Herstel ingangspartij

Bij het multifunctioneel gebruik van de basiliek past goede toegankelijkheid: een glazen portaal met automatische deuren

8 Herstel traptreden in de toren

9 Vervangen riolering

10 Vervangen aangetaste delen:

- a. kapconstructie
- b. gootconstructies

11 Herstel dakbeschot

390 m² nieuw grenen dakbeschot

12 Vervangen en herstellen dakkapellen

- a. Nieuwe luiken. Houtwerk met lood omkleden
- b. Dakje met leien bedekken
- c. Piron met bladgoud bekleed

13 Restauratie kruis koorbeëindiging

14 Vervangen goten

15 Herstel loden hemelwaterafvoeren en vergaarbakken

Verbruik: bladlood 15.000 kg, plaatkoper 3636 kg of 502 m².

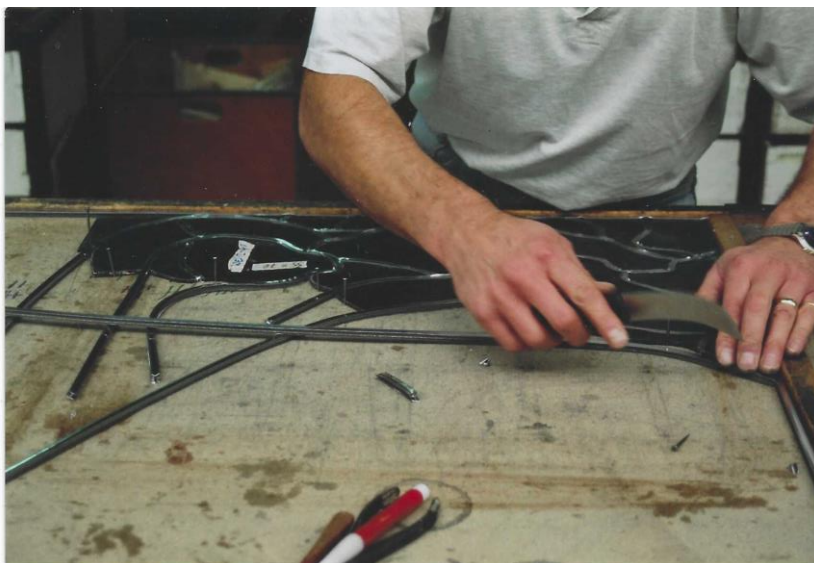
Alle regenwaterafvoeren vervangen. Materiaal: Lood, onder roestvrij staal

16 Vernieuwen leibedekking schip

17 Vernieuwen leibedekking koor en zijbeuken

Totaal 218.000 nieuwe Pennrhyn-leien, één voor één handmatig aangebracht

18 Herstel glas-in-loodbeglazing

Alle glas-in-lood ramen er uit en stukje bij stukje opnieuw in lood geplaatst in atelier in Lanaken

19 Reparatie betonvloer 7e verdiepingvloer

Kosten € 54.777, 00

20 Herstel / injecteren betonnen draagkolommen

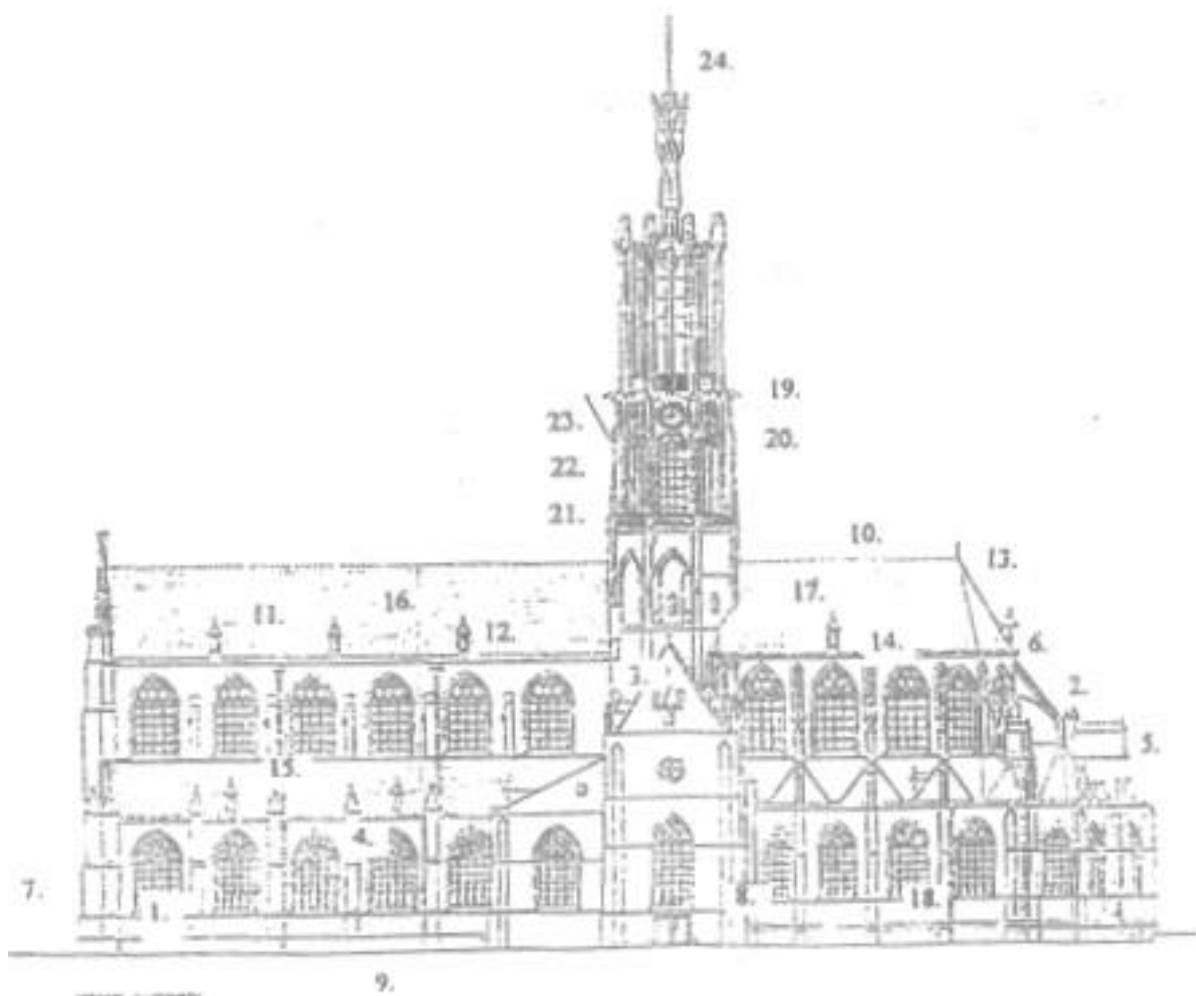
21 Herstel vloerdelen, balkhout en luiken

22 Restauratie natuursteen, pinakels, traceringen en lijsten

De zijpinakels en balustrades vernieuwd in witte Portland stone

23 Reparatiestalen delen luidklok en uurwerkklok

24 Demonteren, opnieuw omkleden in koper en opnieuw monteren torenkruis

4.3. BEELD VAN DE H. WILLIBRORDUS

De restauratiecommissie heeft zich ingezet om in de lege nis van de westgevel een beeld te plaatsen van de patroonheilige van de parochie. Het willibrordusbeeld is door Toon Grassens uit Gemert gehouwen uit Tsjechische trachiet, weegt 900 kg en is ongeveer twee meter hoog. Op 10 november 1998 wordt het beeld geplaatst met behulp van twee kranen.

De coördinator van de restauratie op weg om het torentje te plaatsen

Met het bladgoud beklede torentje dat Willibrordus op de rechterhand heeft is ontleend aan de model torenspits, waar Theo Verlaan de tweede prijs mee behaalde in de openbare prijsvraag die werd uitgeschreven voor de nieuwe toren op de Basiliek in Hulst.

Het bovenste deel van de westgevel met daarin het Willibrordus beeld

4.4. OVERLEG HERINRICHTING BASILIEK

Op 8 september 1997 is een verzoek gericht aan de Diocesane Beoordelingscommissie voor Kerkbouw en Kerkelijke Kunst. Uitgangspunt is **het multifunctioneel maken van de basiliek.**

Op 6 oktober 1997 is vrijwel de volledige BBK-commissie van het Bisdom in Hulst geweest en op 3 november 1997 is het verslag met daarin de aanbevelingen van Vicaris V. Schoenmakers ondertekend aan ons toegezonden. Prioriteit heeft zo schrijft het bisdom, het vernieuwen van de elektrische installatie. De bedrading van elektriciteit en geluid die nu overal te zien is moet 'onzichtbaar' aangelegd worden. De commissie voegt er aan toe dat men eerst moet vaststellen of in de basiliek een tweedeling aangebracht moet worden.

Er komt een hekwerk tussen het schip en de koorkerk.

Elektrische installatie

Beide kerkdelen (schip en koorkerk) dienen een functionele verlichting te hebben tijdens diensten. Alle gewelven dienen sfeervol verlicht te worden.

Geluidsinstallatie

Bekabeling geheel vernieuwen. Rekening houden met het functioneel gebruik van het gebouw. Ringleiding voor gehoorzwakken.

Voorziening toiletten

Toilet voor invaliden, toilet dames en toilet heren.

Keukentje annex uitgiftebalie

Vlonders

De vlonders, hoofdzakelijk in het middenschip, zijn niet van de allerbeste kwaliteit. Ze zijn ernstig aangetast door houtworm. Er komt een geloogde eikenhouten vloer maar dan wel op gelijke hoogte met de natuurstenen vloer in gang en zijbeuken.

Opstelling stoelen

De commissie neemt als uitgangspunt dat alle stoelen in het middenschip dienen te staan. Het vormt eenheid en 'orde' in de basiliek. Wellicht is het mogelijk de knielstoelen om te bouwen tot zitstoelen.

Reparatie kroonluchters

Verwarming

Schoonmaken van de kanalen en de kachels. Aanpassen installatie.

Behandeling houten beelden en schilderij

Alle houten beelden en andere houten gebruiksvoorwerpen naar bedrijf om ze van houtworm e.d. te ontdoen. Restaureren en verplaatsen preekstoel naar de koorkerk. Biechtstoelen naar achter in de basiliek.

Schoonmaak muren en gewelven

Alle muren en gewelven werden schoongemaakt. De gewelven zijn voorzien van nieuwe 'sterren'. Schoonmaak muren en gewelven

KOSTEN HERINRICHTING BASILIEK

Betaalde rekeningen (zonder subsidie):

1 Optimaliseren geluidsinstallatie/nieuwe ringleiding zwakhorenden:
Wolff geluidstechniek, Tilburg f 57.61 1,43

2 Nieuwe elektrische installatie
Mens-Janssen-Elektrotechnisch bureau f 300.304,74

3 Restauratie conopeum
Slabbinck, Brugge. BEF 50.000,- = f 2731,43

4 Keukentje/invalidetoilet c.s.: f 56.277,40
Jurriëns

5 Siersmeed-ijzeren hekwerk
Rein Tupker, Soest f 25.000 + f 25.000 = f 50.000,-

6 Tuinaanleg
Dethon Groen, Terneuzen f 92.262,23

7 Ingangspartij/orgelgalerij f 182.866,90

8 Extra werkzaamheden
ABC Promotion en Jurriëns f 1.740,71

9 Kroonluchters
Roosendaalse Plaat en Koperslagerij f 7.661,00

10 Stichting Collectie Nederland
Transport schilderijen f 1.116,25

11 Van knielstoel naar zitstoel aanpassen 804 stoelen jan/febr 2001 Dethon f
51.066.61

Totaal: f 803.638,70

4.5, TECHNISCHE VERBETERINGEN 2001-2010

Welke grote projecten waren er naast het gewone onderhoud?

De zwevende torenvloer 2001

Afvoer regenwater in pijpen naar riolering, niet meer tegen de gevels. Nieuwe vloer in en deugdelijke trap naar de speelcabine. Muren hersteld en geschilderd. Brandbeveiliging (Van Wezel). Totale kosten €54.777,-

Bonte knaagkever 2002

De schade van de bonte knaagkever gaat voort. De kever weet binnen in de balken te komen en vreet het hout op. Reeds in 1998 was er de noodzaak om de balken te vervangen. Tijdens de restauratie is een groot deel van het dakbeschot vervangen. In 2002 conserveert en renoveert Conserduc/Renofors voor €18.140,-

Brandveiligheid 2003 en 2004

Controle van de leidingen, aangelegd in 1960. Boven de gewelven, onder het dakbeschot en in de toren onder de vloeren ligt een buizenstelsel van ruim 2000 meter met daaraan 530 sprinklers (sproeikoppen). De pompkamer bevindt zich in een van de kelders. De half-automatische installatie voorkomt onnodige waterschade. In 2004 krijgt KIN Sprinklertechniek opdracht tot restauratie. Monsters worden genomen in het 2 km lange leidingwerk. De kwaliteit blijkt goed. Een aantal afsluiters worden vernieuwd.

530 oude sprinklers worden vervangen door nieuwe

De nieuwe sprinkler spuit het bluswater tegen het dakbeschot en waarschuwt de Hulster brandweer vijf cruciale minuten eerder als er brand is. Wanneer de sproeier een temperatuur van 68 graden opmerkt wordt de brandweer gealarmeerd. De revisie van het sprinklersysteem kostte € 58.333,67

Spoelgaten 2005

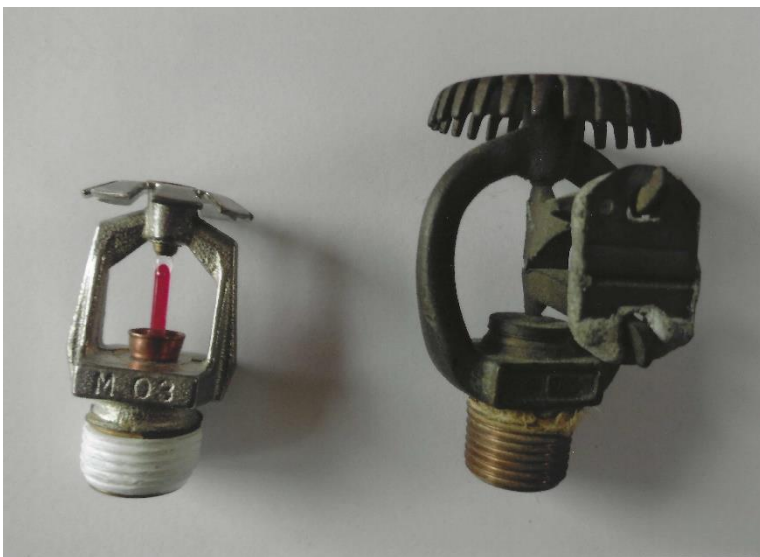
Spoelgaten zijn gaten die gemaakt zijn in de buitenmuur om het water dat op de gewelven komt na een eventuele brand te lozen. Als de sprinklers onverhoopt moeten werken zal er veel water op de gewelven komen. Dan is er gevaar voor instorten van de gewelven. Bij alle gewelven is onderzocht waar het laagste punt is. Daar tegen de buitenmuur is een opening geboord en aan de buitenzijde voor het zicht afgesloten. De afsluiting wordt door het water er uit geduwd. Het werk is uitgevoerd door Van Kerckhoven. Kosten: € 46.125,83

Duivenwering 2005 en 2007

Tot ongeveer 2004 werd de overlast van duiven op en in de basiliek bestreden door een ambtenaar van de Gemeente Hulst. De 'prooi' was voor hem! De kerkklok gaf een wat dof geluid vanwege de uitwerpselen van duiven. Overal broedende duiven; met alle gevolgen. De duiven kwamen op vele andere plaatsen zoals raamdorpels e.d. uitwerpselen achterlatend met zichtbare gevolgen. In 2007 stond de hoogwerker bij de basiliek om uitgebreide duivenwering aan te brengen. Er is een compleet netwerk boven en onderaan de balustrade aangebracht. Kosten duivenwering 2005: € 5.096,63. In 2007: € 22.593,59

Valbeveiliging

Boven alle goten op de leien van het dak een stalen draad waaraan 'werkers b.v. van de Monumentenwacht zich vast kunnen maken als ze door de goten lopen. Kosten: Kone Valbeveiliging € 23.732,17 Jobse leidekkers €27.048 70 Totaal: € 50.780,87

530 oude sprinklers worden vervangen door nieuwe

5. De GLAS-IN-LOODRAMEN VAN DE BASILIEK

In de ramen is de geschiedenis van het kerkgebouw vastgelegd, naast andere historische feiten uit Stad en Land van Hulst. Echt oude ramen heeft de basiliek niet. Alle ramen in het schip zijn aangebracht tijdens de restauratieperiode van 1931 tot 1935. Ze zijn ontworpen door de Limburgse glazenier Joep Nicolas (1897-1972) en uitgevoerd door F. Vervoordeldonck uit 's-Hertogenbosch.

Zijbeuk noord

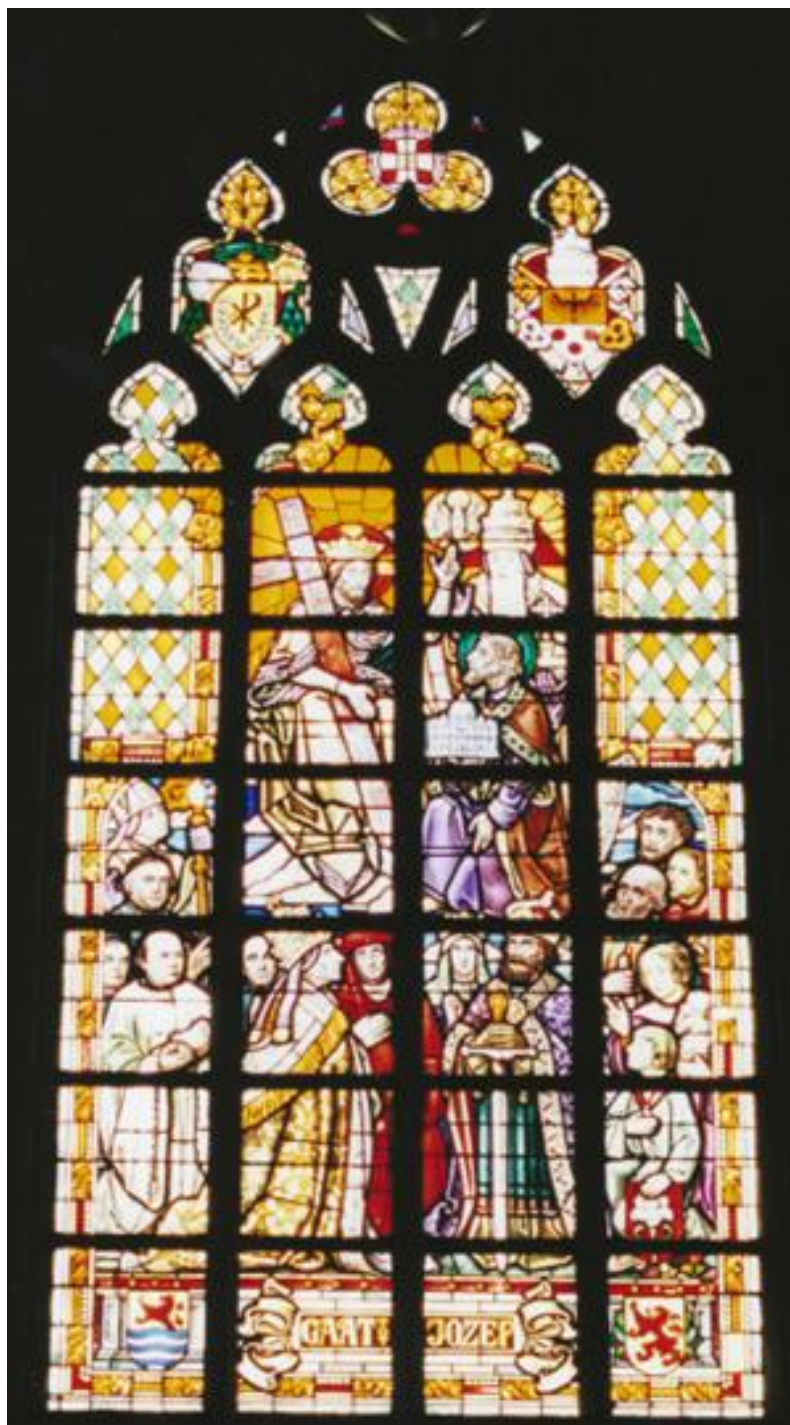
Bovenaan een neerdalende witte duif boven een hand. Een witte duif is het symbool voor de H. Geest. Er wordt verwezen naar de doop van Jezus door Johannes de Doper in de Jordaan. Linksonder: MDCCXXIV – MDCCCXXIV (1774 – 1824) wapenschild: de Vlaamse leeuw, maar met gele tong en nagels in plaats van de huidige rode. Emancipatie der Katholieken. Mr. L.C.E. van Waesberghe. Rechtsonder: wapenschild. Koorkerk aan de katholieken terug Ao Di MDCCCVII (1807). Midden onder: Koorkerk gewijd door deken van St. Gillis 6 april 1807.

Koorkerk noord-oost: het zogenaamd Willibrordusraam

Ontworpen door de Brugse kunstenaar J. Dobbelaere.

H. Willibrordus komt in Nederland in het jaar 690. Parochia dedit anno 1902. De parochie schonk dit en betaalde de kosten ad f 500,- in 1902.

Koorkerk zuidoostgevel

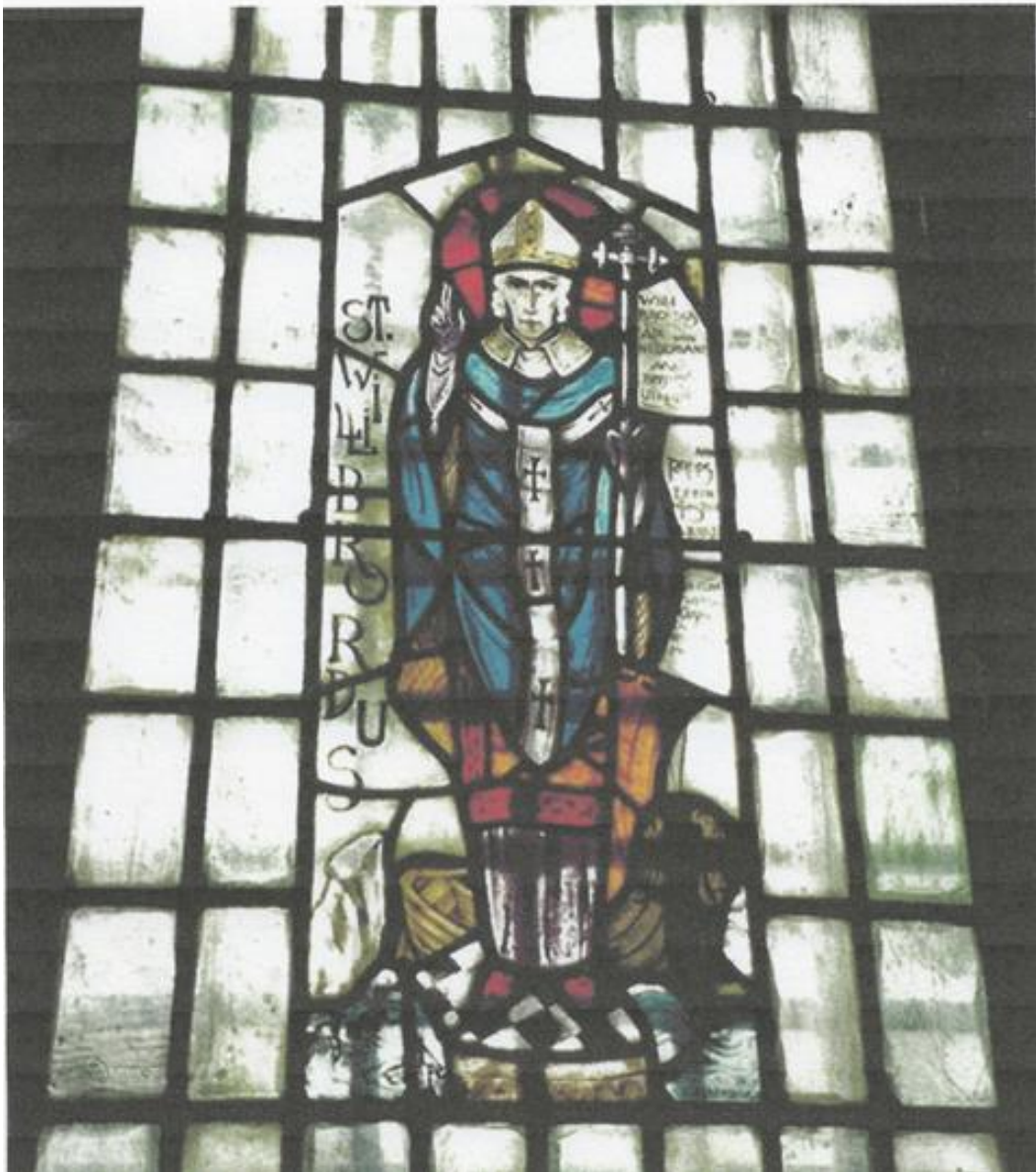
Het Sint-Jozefraam met als opschrift 'Gaet tot Jozef'.
Vervaardigd door Mengelberg, Utrecht. Jozef werd in 1870 tot patroon van de gehele Rooms-katholieke kerk verheven. Linksonder het wapen van Zeeland, rechtsonder dat van Vlaanderen. Geschonken door Jos Seydlitz, notaris te Hulst, tijdens de restauratie van 1931-1935

Westgevel

"Het laatste Oordeel" van Joep Nicolas, 1933

Bovenaan de vier evangelisten. Op verzoek van het kerkbestuur werden tal van heiligen afgebeeld: Sint-Eloy, Cornelius, Franciscus van Assisi, Franciscus Xaverius, Johannes à Capistrano, Petrus Canisius, Willibrordus, Antonius van Padua, Theresia van Avilla, Cornelius Jansenius, Roothaan en Dom Willibrordus.

Librije, oostzijde

Vervaardigd door De Kunstwerkplaats Cuypers, Roermond, gemaakt door C. Alberdinck, 1933. Een afbeelding van Sint-Willibrordus met de tekst: Willibrordus Ap. (apostel) van Nederland, Aartsbisschop van Utrecht. Aan P. Rops, Deken en Pastoor Hulst.

Bron: Gids voor de ramen van de basiliek van de H. Willibrordus in Hulst, Hamelink en Sponselee, z.j.

6. WAPENSCHILD VAN DE BASILIEK VAN DE H. WILLIBRORDUS

Op 28 augustus 2003 wordt aan het parochiebestuur gevraagd initiatieven te nemen tot het aanvragen van een wapen. Het wapen van de basiliek wordt aangevraagd middels een rekest aan de Koningin. Na het advies van de Hoge Raad van Adel en getekend door de Minister van Binnenlandse Zaken wordt het Koninklijk Besluit door de Koningin getekend. Daarna wordt het wapen geregistreerd in het register dat de Hoge Raad beheert.

Het Bisdom zegt op 6 februari 2004 toe mee te willen denken over het ontwerp. In het boek van Ir. Anders Daae staan twee ontwerpen. Het Parochiebestuur machtigt de heer Anders Daae tot het realiseren van het wapen. Het is moeilijk kiezen uit de twee voorstellen hoe het wapen er uit komt te zien.

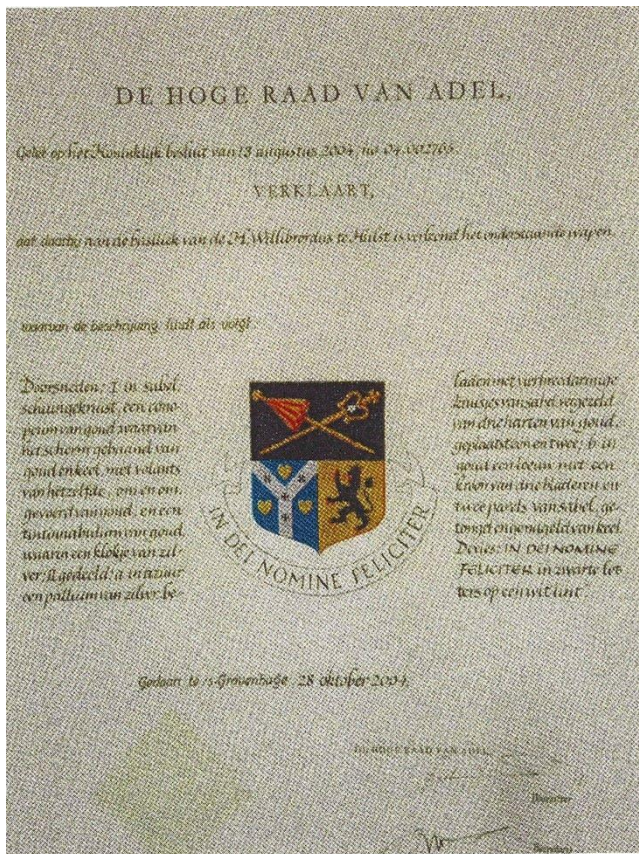
De Kerkelijke Heraldiek kiest voor het pallium met de Friese meerbladeren. De Latijnse tekst is voorgelegd aan het Bisdom van Breda.

De tekst 'BASILICA SANCTI WILLIBRORDI + IN NOMINE DEI FELICITER +' is gecheckt bij iemand die het Latijn goed beheerst: Pater F. van Roermund o.praem. Abdij van Beme.

Het maken van het 'Wapen' geschied door Bosman en Florck. Op 30 december 2004 schrijft Piet Bosman: "Totaalprijs € 2.730,00 excl. btw.

Levertijd circa 14 werkweken.

De heer Sponselee had in de pers aandacht gevraagd voor een wapen voor de basiliek. Dat leidt tot een weldoener/donateur, die aanvankelijk anoniem wenst te blijven. Later blijkt deze gulle geveer de heer Ing. A.A.E de Bakker te zijn.

Het Wapen wordt op zondag 3 juli 2005 gepresenteerd, op de 70e verjaardag van de verheffing van het kerkgebouw tot basiliek. De plechtige Eucharistieviering in de basiliek en begint om 1030 uur. Hoofdcelebrant is Mgr. M. Muskens, bisschop van Breda.

De

plechtige eucharistieviering zondag 3 juli 2005, de 70e verjaardag van de basiliek

Informatie: P. Hamelink

7. HET CONOPEUM

DE TEKENEN VAN DE BASILIEK

Op 22 juni 1935 werd de kerk van St. Willibrord op verzoek van Mgr. P. Hopmans door Paus Pius XI tot basiliek verheven. De Kerkelijke Overheid heeft hiermee de schoonheid van het monument willen onderschrijven en tegelijk en niet minder de oorspronkelijke bouwers, alle verdienstelijk personen en instanties die het gebouw in grote luister hebben teruggebracht.

De voorrechten van de basiliek zijn:

1. Het gebruik van de 'ombrellino' of **conopeum** (muggennet), een parasol-achtig scherm van zij-fluweel met rode en gele banen (de oude pauselijke kleuren vóór Napoleon), dat een vaste plaats in het priesterkoor heeft en bij processies meegedragen werd.

In december 1998 is het conopeum nodig aan een opknapbeurt toe. Slabbinck N.V. in Brugge is gevraagd het conopeum op te knappen. Het is helemaal nieuw geworden. Tiny Verver, zus van pastoor L. Verver, heeft het totale bedrag van BEF50.000 betaald.

2. Het **tintinnabulum** of klokje, met het wapen van de basiliek, heeft ook een vaste plaats in het priesterkoor.

3. De **cappa magna** als koorgewaad dat door de pastoor van de basiliek wordt gedragen bij kerkelijke plechtigheden.

Pastoor-deken P.J. Rops in zijn cappa magna

8. KORTE GESCHIEDENIS VAN DE PAROCHIE HULST

De gemeente op de kreekrug

Hulst ontstond in de vroege Middeleeuwen in een zompig veen- en krekengebied op een opgewaaide zandhoogte (keekrug). Geleidelijk aan zal zich een r.-k. parochie (geloofsgemeenschap) gevormd hebben, maar betrouwbare gegevens uit deze vroege periode ontbreken vrijwel helemaal. De hardnekkige overlevering wil, dat missionaris Willibrord eind 7^e- begin 8e eeuw hier een kapel stichtte, die door de Noormannen verwoest werd, daarna heropgebouwd en later afbrandde. We weten uit een Latijnse oorkonde uit 1108 echter alleen met zekerheid, dat er een capella (kapel) bestond. Deze zou gestaan hebben op de samenkomst van Steenstraat, Overdamstraat en Vismarkt. De kerkgemeente was nog zo gering, dat zij deel uitmaakte van de parochie Boekhoute, de moederparochie voor 'De Vier Ambachten'.

Gestage Groei

In 1190 is er in Hulst sprake van het betalen van het betalen van "*tienden*" (een kerkelijke belasting), wat wijst op het bestaan van een parochie. Deze geloofsgemeenschap zal gestaag gegroeid zijn, want uit een in november 1228 "*in ecclesia de Hulst*" (in de kerk van Hulst) getekende akte, blijkt dat de stad inmiddels een kerkgebouw had. Hieraan herinnert nog de achthoekige onderbouw van de toren. In 1314 werd de parochie onderverdeeld in twee "*portiones pastorales*", een noord- en een zuidportie, zich tot buiten de bestuurlijke stadsgrens uitstrekkend en beide bediend door een "*prochiepape*" (pastoor). In de tweede helft van de 15^e eeuw was het bedehuis alweer te klein en begonnen de werkzaamheden voor een sterk vergroot koorgedeelte, dat om het oude koor werd heen gebouwd. Deze ruimte was zo goed als klaar, toen in januari 1469 een brand door blikseminslag het gebouw grotendeels in de in de as legde. Door een nieuwe brand in 1562 verloor de parochiegemeenschap voor de tweede keer in honderd jaar zijn gebedsruimte.

Op het ritme van reformatie en oorlog

Vanaf de opkomst van de protestantse hervorming begin 16^e eeuw en de periode van de Nederlandse Opstand (1568-1648) bewoog Hulst politiek en religieus mee op het ritme van deze twee ontwikkelingen. In het begin schoksgewijze met gebeurtenissen als de grove vernielzucht in het interieur van de kerk in het kader van de 'Beeldenstorm' in 1566 en de kortstondige bezetting van de stad tussen 1591-1596 door prins Maurits. Van 1596 tot 1645 bleef Hulst katholiek onder het rechtmatige Spaanse gezag. Als gevolg van de verovering door Frederik Hendrik in 1645 werden de Staten-Generaal hier de baas en was "*de Gereformeerde Religie ende geene andere in deselve stad*" de enige publiekelijk toegestane godsdienst. De katholieke clerus werd de stad uitgejaagd, de openbare eredienst verboden, kerkelijke bezittingen, waaronder de gehele St. Willibrorduskerk, in beslag genomen en bestuurlijke functies voorbehouden aan de lidmaten van de gereformeerde kerk. De onderdrukking en achterstelling van de katholieken zou duren tot aan de komst van de Franse Revolutielegers in oktober 1794. Een verwoestende derde brand in 1663 deed nu alleen de gereformeerde gemeente, want de parochianen hadden toen hun godshuis al moeten afstaan.

Paepsche Stoutigheden

De protestantse repressie was de eerste veertig jaar na de inname in 1645 groot in de overtuiging dat het katholicisme vernietigd zou worden, maar de katholieke meerderheid bleef hecht, hield tegen de verdrukking in stand en joeg met hun clandestiene missen en andere "Paepsche Stoutigheden" de dominees voortdurend in de gordijnen. Om de haverklap stond de gereformeerde kerkenraad bij het stadsbestuur vrijwel vergeefs te jammeren en tegen het einde van de 17^e eeuw sloegen de protestanten noodgedwongen een gematigder toon aan. Mede daardoor kon het stadsbestuur de parochianen in 1690 toestaan om te mogen kerken in een bestaande schuur op de hoek van de Overdamstraat en de Bierkaaistraat, zolang er maar van de eredienst niets te horen of te zien was en er stevig voor werd betaald.

Een paap

Jaren van jubelstemming

Eind oktober 1794 bereikte de Franse Revolutie Hulst, maar door het uitgesproken antiklerikale karakter ervan kwam er nog geen einde aan de achtergestelde positie van de rooms-katholieken. Pas door het 'Concordaat' (overeenkomst) van 15 juli 1801 tussen Paus Pius VII en Napoleon werden de godsdiensten gelijkgesteld en kon na 157 jaar de katholieke eredienst in Hulst weer in het openbaar plaatsvinden. De eerste heilige mis op 15 mei 1802 was een grootse feestelijke plechtigheid en de opmaat voor een aantal jaren van jubelfeesten. De ongekende vreugde spat nu nog af van de bladzijden met notulen van stads- en katholiek kerkbestuur. De bisschop van het bisdom Gent, waar de parochie Hulst onder ressorteerde, werd meermaals in de stad ingehaald met de erewacht, processie, klokgelui, kanonschoten, klokkenspel en vuurwerk na. De hoogmissen op kerkelijke feestdagen werden opgeluisterd met kerkzang en muziek. De begeesting was grenzeloos.

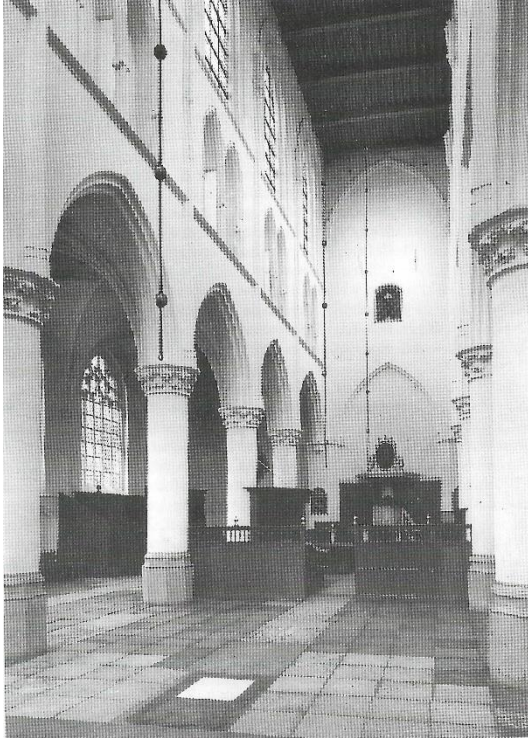
Door turf gescheiden

Het verwerven van het aloude kerkgebouw was een logische volgende stap, maar dat lukte maar half, omdat Napoleon oordeelde, dat zowel katholieken als protestanten het gotische kerkgebouw moesten gebruiken. Om een simultaan (gelijktijdig) gebruik praktisch mogelijk te maken kerkten de katholieken in het koorgedeelte met de dwarsschepen en de protestanten in het schip, van elkaar gescheiden door een dikke turfmuur.

Het fenomeen van deze 'simultaankerk' bleef bestaan van 6 april 1807 tot 25 oktober 1929, toen het r.k. kerkbestuur na moeizame onderhandelingen het protestantse gedeelte van de kerk kon terugkopen. Eindelijk kon het hele gebouw geconsacreerd worden en uitgebreid gerestaureerd na jaren van verwaarlozing.

Van missie tot emancipatie

Na de val van Napoleon (1815) bleef de rooms-katholieke kerk in Nederland in organisatorische zin voor het pauselijk gezag in Rome tot 1853 een missiegebied, totdat het herstel van het kerkelijk bestuur met een indeling in bisdommen onder hiërarchische bisschoppelijke leiding hier een eind aan maakte. Een ongekende emancipatiebeweging van de katholieke kerk was het gevolg, culminerend in een grote bouwwoede van indrukwekkende neogotische kerken en met een scala aan ritueelrijke verenigingen, die geheel door de r.-k. kerk gecontroleerd werden. Dit hele spectrum uit de periode 1860-1960 wordt vaak populair omschreven als 'Het Rijke Roomse Leven'.

*Schip: protestantse deel, gezien vanuit het westen richting tussenmuur.
Foto: Beeldbank Cultureel Erfgoed*

*Koor: katholieke deel, gezien van het oosten richting tussenmuur
Foto: Beeldbank Cultureel Erfgoed*

9. BEGRAVINGEN IN EN OM DE BASILIEK

Eeuwenlang kon men niet alleen op het kerkhof dat rond de parochiekerk lag worden begraven maar ook in de kerk zelf. Uiteraard was begraven in de kerk duurder dan op het kerkhof, zeker als men in de buurt van het belangrijkste altaar, op het koor van de kerk, begraven wilde worden. De meest gekozen uitvaart in de zestiende eeuw kostte twaalf Vlaamse groten; in die jaren het dagloon van een meester-metselaar. Een dergelijke uitvaart bestond uit bijzetting in het graf (*sepulture*) onder begeleiding van een priester terwijl de klok werd geluid. Belangrijk daarbij was met welke klok werd geluid en het aantal keren (*posen*) dat werd geluid. Er was keus uit een drietal klokken: de Jezus-klok, de Maria-klok en de Willeboort-klok. Eénmaal luiden met de Willeboort kostte twee groten; negen keer met de Jezus-klok tweeënzeventig groten. Daarnaast kon men de plechtigheid nog uitbreiden met het gebruik van de baar en het baarkleed. Bij begraving in de kerk werden ook nog kosten in rekening gebracht voor het toemetselen van het graf.

BEGRAVING JOSYNE MINNAERTS 1502

Een enkele keer liepen de kosten voor de uitvaart duidelijk hoger op dan die twaalf groten. Zo kostte de uitvaart van Josyne Minnaerts, de vrouw van Joos van Ghistelle, in het jaar 1502 in totaal 416 groten. De bijzetting en het gebruik van het baarkleed kostten samen al 360 groten en het zevenmaal luiden met de Jezus-klok kostte nog eens 56 groten.

HOE KON EEN GRAF ERUIT ZIEN?

De meeste, eenvoudige graven in de kerk hadden een omvang van zes plavuizen. Maar men kon het graf ook laten bedekken door één grote natuurstenen zerk met daarop een ingebeitelde of ingekraste figuur en informatie over de overledene. Meestal alleen zijn of haar naam en de datum van het overlijden. Die datum was toen belangrijker dan de geboortedatum omdat de overlijdensdatum het begin was van het leven in het hiernamaals. Het jaarlijks herdenken van die dag hielp de ziel van de overledene in zijn reis naar de hemel. Centraal op de grafzerk kon de overledene worden geëerd door een afbeelding van zijn of haar naamheilige of door bepaalde attributen aan de afgebeelde figuur mee te geven. Zo werd op de grafzerk van Geertruyt Loot uit 1539 de Heilige Geertruyt, abdis van het klooster te Nijvel (B), afgebeeld met haar attributen: twee muizen. Op de zerk op het graf van een priester kreeg de figuur meestal een kelk in de hand en de zerk voor een overleden notaris kon persoonlijk worden gemaakt door de figuur af te beelden met een aantal boeken, een schrijfplankje en/of een inktpot met ganzenvaar. Deze afbeelding is te zien op de grafzerk van de familie Ranst uit 1548. In de vier hoeken van deze zerk werden de symbolen van de vier evangelisten ingekrast; voor Mattheus de mens of de engel, voor Marcus de leeuw, voor Lucas het rund en voor Johannes de adelaar.

GRAFMONUMENTEN EN GRAFKELDERS

In de kerk van Hulst hebben vroeger ook bovengrondse grafmonumenten gestaan, maar die zijn allemaal verdwenen. Ook zijn er door de jaren heen resten aangetroffen van beschilderde grafkelders maar daarvan is er nu nog maar één aanwezig en die verkeert in zeer slechte staat. Deze kelder was ooit het graf van pastoor Clais Hughe die overleed in het jaar 1545.

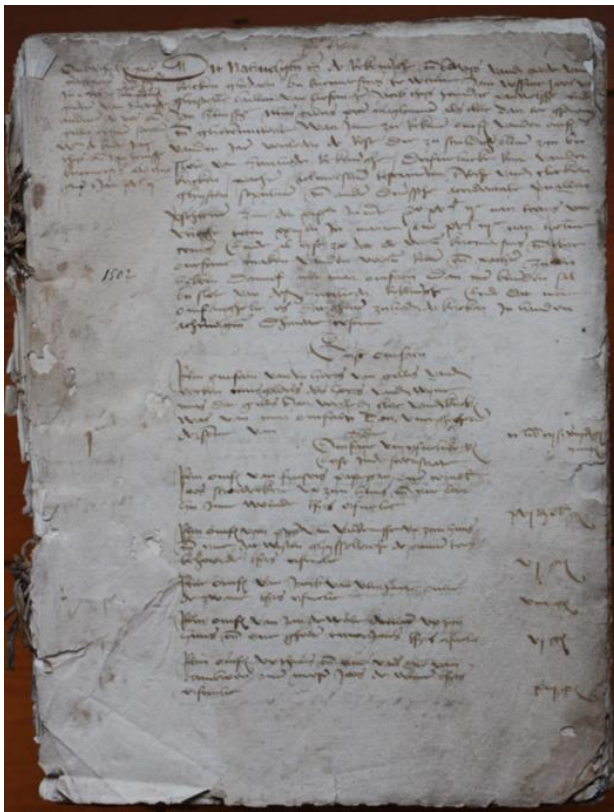
NIEUWE REGELS 1829

Honderd jaar later moesten de katholieken, gedwongen door de protestantse overheid, de parochiekerk verlaten en die overdragen aan de hervormden. Pas in het jaar 1806 kregen de katholieken een deel van de kerk terug. Bij Koninklijk Besluit werd in het jaar 1829 het begraven van lijken in en rond de kerken verboden. Het gemeentebestuur ging daarom op zoek naar een geschikte locatie voor een kerkhof buiten de bebouwde kom.

EEN GRAFELIJKE BEGRAFENIS 1467

Het vermelden waard is de uitvaart die in het jaar 1467 in de kerk werd gehouden na het overlijden van de graaf van Vlaanderen (tot het jaar 1645 viel de stad en het platteland daaromheen onder het gezag van die graaf). De kosten van die uitvaart beliepen volgens de jaarrekening van de stadsontvangers om en nabij de 1900 Vlaamse groten! Voor de gelegenheid werd er een ijzeren geraamte gemaakt waarop houten kandelaars, de baar, de kist en de schilden met daarop de familiewapens van de vorst konden worden bevestigd. Boven op het geraamte werden honderd houten schotels bevestigd voor kaarsen en voor de baar stonden nog eens vijf grote schotels. Alleen al voor de kaarsen werd ruim vijftig kilo was aangeschaft. Dat kostte ruim zevenhonderd Vlaamse groten. Ter gelegenheid van de uitvaart werd de vloer van de kerk met stro belegd en werden er banken geplaatst. Tijdens de uitvaart werden in de kerk één hoogmis en negenentwintig 'gewone' missen opgedragen door evenzovele geestelijken en werd er brood en vlees uitgedeeld aan de armen. De gebeurtenissen zullen diepe indruk hebben gemaakt op de aanwezigen. Dan te bedenken dat de 'echte' uitvaart plaatsvond in Brugge en dat het lichaam van de graaf daar werd bijgezet in de Sint-Donaaskerk.

Jaarrekening van de kerkmeesters van Hulst over de periode mei 1502-mei 1503

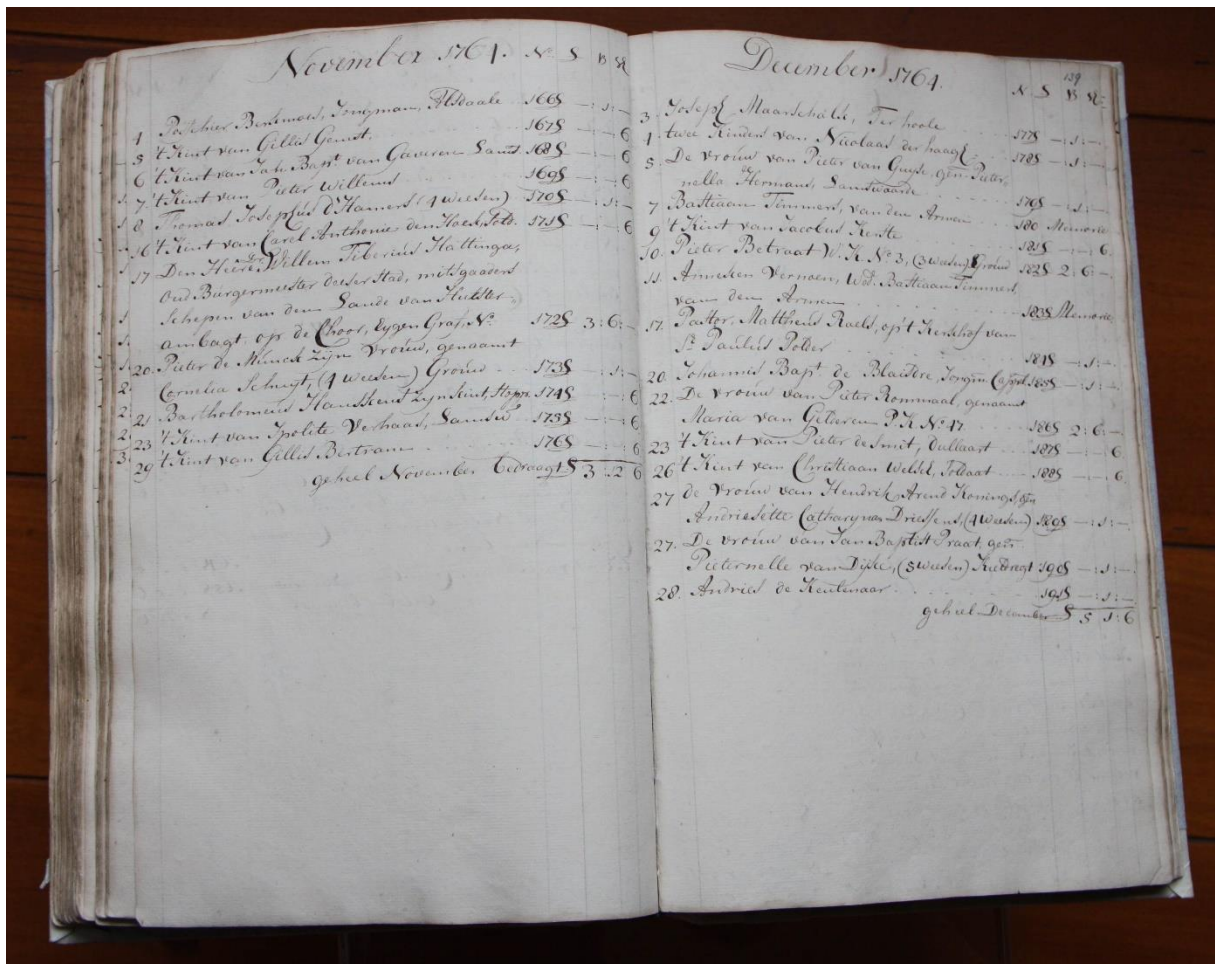
Op deze pagina staan begravingen van volwassen personen waaronder de "cnape" (schildknaap) en de vrouw van Joos van Ghistelle

Transcriptie van de tekst. Document uit archief gemeente Hulst

Item ontfangen overe de sepultuere van Anthuenis de Vos	VI (6) groten
Ende overe de clocke Maria V (5) poesen	XX (20) groten
In testamente	III scellingen (36) groten
Item ontfangen overe de sepultuere van Jan Adriaenssone	VI groten
Ende overe de clocke Maria V poesen	XX groten
In testamente	II scellingen (24) groten
In ghiften	XX scellingen (240) groten
Item ontfangen overe de sepultuere van Jane Boels	VI groten
Ende overe de clocke Willeboert III (3) poesen	VI groten
Item ontfangen overe de sepultuere van den cnape van Joos van Ghistelle	VI groten
Item ontfangen overe de sepultuere van twijf van Willem van Laere	VI groten
Ende overe de clocke Willeboert III poesen	VI groten
Item ontfangen overe de spultuere joncvrouwe Joossyne Minnaerts, twijf van Joos van Ghistelle	XX scellingen groten
Ende overe de clocke Jhesus VII (7) poesen (=56) groten	IIII (4) scellingen VIII (8)
Overe den besten pellem	X scellingen (120) groten
In testamente	II scellingen groten
Item ontfangen overe de sepultuere van Jan Bels	VI groten
Ende overe de clocke Willeboert III poesen	VI groten
Item ontfangen overe de sepultuere van Lauwereins Everaert	VI groten
Ende overe de clocke Willeboert III poesen	VI groten
Item ontfangen overe de sepultuere van twijf van Jan de Mol	VI groten
Ende overe de clocke Willeboert III poesen	VI groten

Het "Doodboek der Stad Hulst" waarin de begravingen in de kerk en op het kerkhof werden genoteerd in de jaren 1745-1766.

Het register ligt open op de pagina waarop ook het begraven van het lijk van Willem Tiberius Hattinga in het koor van de kerk is genoteerd. Hattinga was arts, werd burgemeester van Hulst en 'schepene' (wethouder) van Hulsterambacht (het platteland rond de stad) maar werd vooral bekend vanwege zijn werk als tekenaar van topografische kaarten. De zerk die ooit het graf van Hattinga en zijn vrouw sierde is nu nog te bewonderen in de kerk.

Transcriptie van de tekst op de linkerpagina. Document uit archief gemeente Hulst

November 1764	No.	Lb	Sc	Gr
4 Posschier Berkmoes, jongman, Absdaale	166	-	1	-
5 't kint van Gillis Gemst	167	-	-	6
6 't kint van Jan Bapt. van Gaveren, Lamswaarde	168	-	-	6
7 't kint van Pieter Willems	169	-	-	6
8 Thomas Josephus d'Hamers (4 weesen)	170	-	1	-
16 't kint van Carel Anthonie den Hoek, soldaat	171	-	-	6
17 Den heere Dr. Willem Tiberius Hattinga, oud-burgermeester deeser stad, mitsgaaders schepenen van den Lande van Hulster-				

ambagt, op de choor, eygen graf no.	172	3	6	-
20 Pieter de Munck zijn vrouw genaamt Cornelia Schuyt (4 weesen), Grouw	173	-	1	-
21 Bartholomeus Hanskens zijn kint, Stoppeldijk	174	-	-	6
23 't kint van Ipolite Verhaas, Lamswaarde	175	-	-	6
29 't kint van Gillis Bertram	176	-	-	6

Geheel November bedraagt	3	12	6	

Register waarin aantekening werd gehouden van de eigendommen van de Hervormde Gemeente van Hulst. Op deze pagina staan de materialen die bij uitvaarten konden worden gebruikt.

**Transcriptie van de tekst.
Document uit archief gemeente
Hulst**

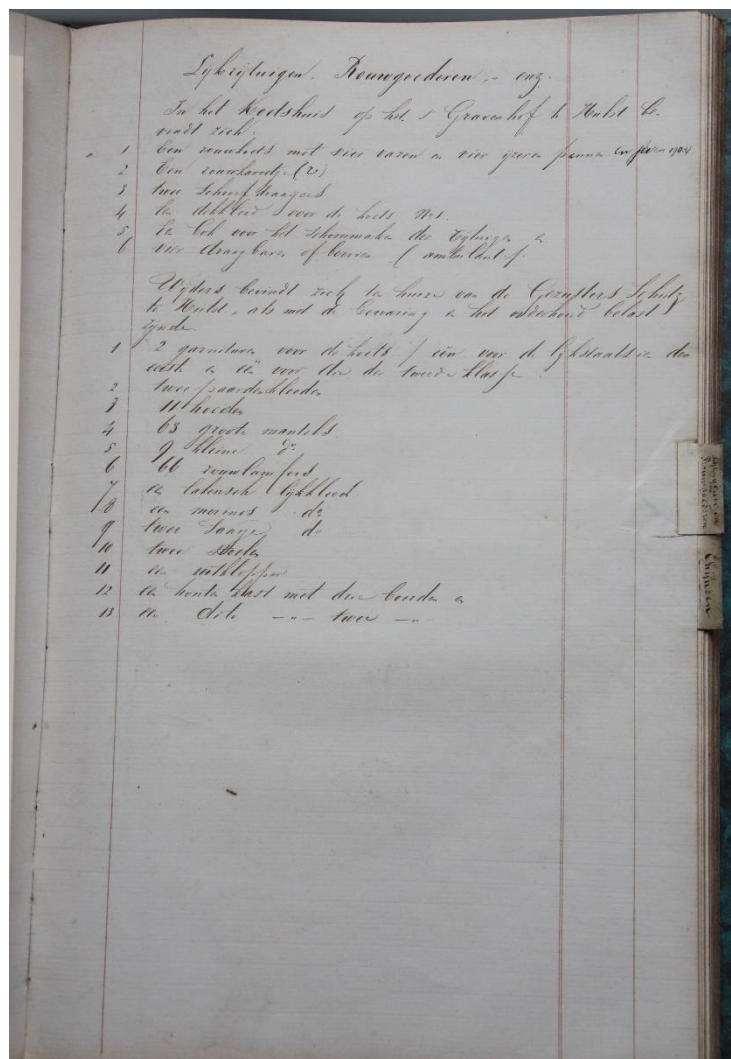
Lijkrijtuigen, Rouwgoederen enz.

In het koetshuis op het 's-Gravenhof te Hulst bevindt zich:

- 1 een rouwkoets met vier vazen en vier ijzeren pennen
- 2 een rouw karretje (v)
- 3 twee schroef draaijers
- 4 een dekkleed voor de koets no. 1
- 5 een bok voor het schoenmaken der rijtuigen en
- 6 vier draagbaren of berries (ambulant)

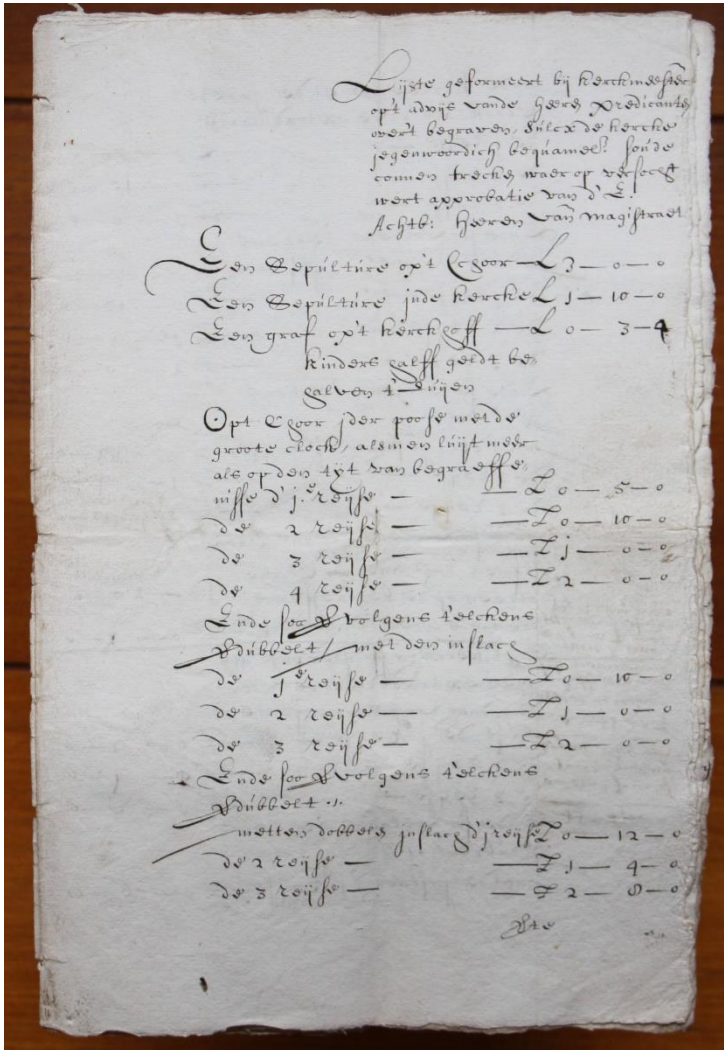
Wijders bevindt zich ten huize van de Gezusters Schutze Hulst als met de bewaring en het onderhoud belast zijnde:

- 1 2 garnituren voor de koets / één voor de lijkstaatsie der eerste en één voor die der tweede klasse
- 2 twee paardenkleeden
- 3 11 hoeden
- 4 63 groote mantels
- 5 9 kleine dito
- 6 66 rouwcamfers
- 7 een lakensch lijkkleed
- 8 een merinos dito
- 9 twee saaye dito

- 10 twee stoelen
- 11 een uitklopper
- 12 een houten kast met drie boorden en
- 13 een dito met twee boorden.

Lijst van de kosten verbonden aan de uitvaarten in de kerk van Hulst zoals die in 1652 werd opgesteld door kerkmeesters en predikanten en goedgekeurd door het stadsbestuur.

De kosten (lb) werden uitgedrukt in ponden – schellingen – groten vlaams. Eén pond vlaams stond gelijk aan 20 schellingen en 240 groten. Ter vergelijking: een geschoold erkman kon in die jaren ongeveer 10 groten per dag verdienen.

Transcriptie van de tekst. Document uit archief gemeente Hulst

Lijste geformeert bij kerckmeesteren op't advys van de heeren predicanten over't begraven, sulcx de kercke jegenwoordich bequamelijck soude connen trecken, waer op versocht wert approbatie van d'edel achtbare heeren van de magistraet

Een sepulture op't Cchoor lb 3 – 0 – 0

Een sepulture in de kercke	lb 1 – 10 – 0
Een graf op't kerckhoff	lb 0 – 3 – 4
Kinders halff geldt behalven 't luyen	
Op't choor ider poose met de groote clock als men luyt meer als op den tijt van begraeffnisse, d'1 ^e reyse -	lb 0 – 5 – 0
de 2 reyse -	lb 0 – 10 – 0
de 3 reyse -	lb 1 – 0 – 0
de 4 reyse -	lb 2 – 0 – 0
Ende soo vervolgens t'elckens verdubbelt met den inslach	
de 1 ^e reyse -	lb 0 – 10 – 0
de 2 reyse -	lb 1 – 0 – 0
de 3 reyse -	lb 2 – 0 – 0
Ende soo vervolgens t'elckens verdubbelt:	
metten dobbelen inslach d'1 reyse	lb 0 – 12 – 0
de 2 reyse -	lb 1 – 4 – 0
de 3 reyse -	lb 2 – 8 – 0

verte

10. DE BEIAARD VAN DE H. WILLIBRORDUSBASILIEK

De beiaard van de basiliek is een prachtig muziekinstrument. Het bestaat uit 36 klokken, gegoten in 1958 door de gerenommeerde klokkengieterij Petit & Fritsen. Daarnaast bevinden zich twee luidklokken in de toren. De grootste werd gegoten door Willem Wegewaert in 1563 en is in 1876 aangekocht van Doetinchem. De tweede luidklok werd in 1669 vervaardigd door Pieter Hemony.

Klokken speelden al in de Middeleeuwen een belangrijke rol in het dagelijks leven. Niet enkel voor het aangeven van kerkdiensten, maar ook voor het dagritme, het openen of sluiten van de stadspoort, gevaar, de aanvang van de markt, geboorte, huwelijk, overlijden etc.

De geschiedenis van de beiaard gaat ver terug.

-In 1562 ging een voorslag verloren bij een torenbrand. Adriaen Steylaert uit Mechelen kreeg de opdracht om een nieuwe voorslag, luidklok en uurslag te gieten. Helaas ging de voorslag in 1663 ook verloren bij een brand.

-In 1664 kwam men in contact met François Hemony voor de levering van een nieuwe beiaard van 28 klokken. De heren van Hulst aarzelden echter en Hemony verkocht deze beiaard aan Maastricht.

-In 1669 kreeg Pieter Hemony de opdracht om een beiaard te gieten met dezelfde omvang van 28 klokken. Maar bij de brand van 1876 ging dit werkstuk verloren.

-Daarna moest Hulst het tot 1958 zonder carillonklanken stellen. In dat jaar goot Klokkengieterij Petit & Fritsen een nieuw carillon voor Hulst.

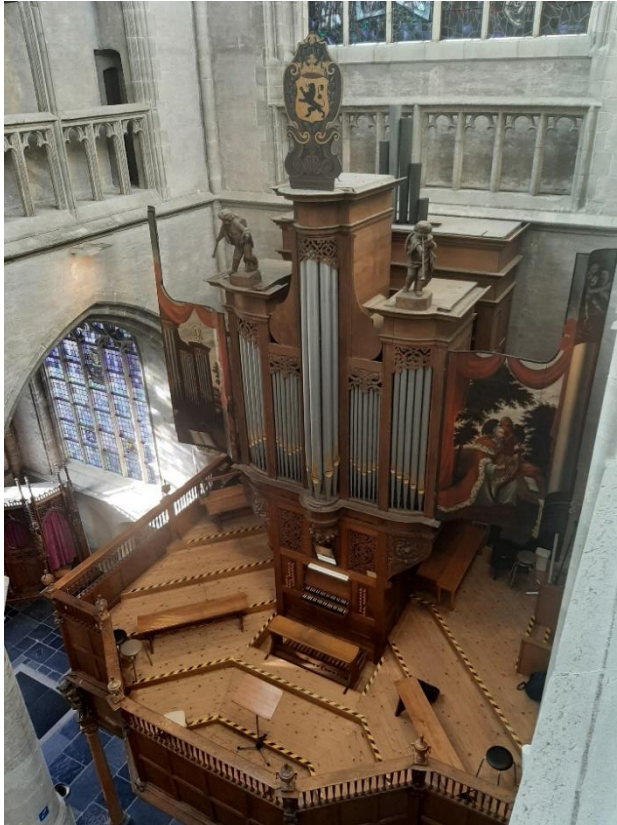
Tegenwoordig worden we regelmatig getraakteerd op beiaardconcerten, verzorgd door beiaardiers Elina Sadina en Sergei Gratchev. Het carillon van de H. Willibrordusbasiliek vertegenwoordigt een waardevol stuk erfgoed dat de stad Hulst verrijkt met zijn prachtige klanken.

Sergei Gratchev bespeelt het klavier

11. HET ORGEL IN DE BASILIEK VAN DE H. WILLIBRORDUS

Het orgel in de basiliek te Hulst dateert in oorsprong uit de jaren 1610-1612. Daarmee behoort het tot de oudste tien orgels van Nederland. Het is gemaakt door Loys Isoré, een telg uit een vermaard orgelbouwers geslacht uit St. Omer, Frans-Vlaanderen. Oorspronkelijk had het orgel 13 registers op een manuaal, omvang C-a”.

Enkele restauraties en uitbreidingen: in de loop der eeuwen is er veel veranderd aan het orgel, helaas niet altijd naar de huidige inzichten.

- Na de overdracht van de kerk aan de protestanten in 1645, voerde Frederik Knoblo in 1685 herstelwerkzaamheden uit, waarbij de frontpijpen opnieuw werden bekleed.
- In 1705 diende de Nederlandse orgelbouwer Jacob Cools een voorstel in om het orgel te vernieuwen, maar dit werd niet geaccepteerd door de magistraat van Hulst.
- In 1740 breidde Jacob François Moreau het klavier uit van Ctot c3 en werden er nieuwe balgen geplaatst.
- In 1764 plaatste Louis Delhaye een nieuwe windlade en voegde een nieuwe Prestant en Sesquialter toe aan de dispositie.
- Eind 17^e, begin 18^e eeuw en in 1785

werden vernieuwingen aangebracht met mogelijk nieuwe orgelpijpen, door de bekende orgelbouwers Delahaye uit Antwerpen. -de 20^e eeuw bracht geen verbeteringen: drie vulstemmen en een tongwerk maken plaats voor drie strijkers. In 1934 blijkt ook de mixtuur verdwenen.

- In 1929 komt de kerk weer geheel in katholieke handen en wordt er voor een minimaal bedrag een restauratie uitgevoerd. De oude orgelkast blijft op het westelijk oksaal staan, terwijl het orgelpijpwerk, aangevuld met fabriekswerk, een plaats krijgt op een nieuwe koorgalerij boven de sacristie. Die bevindt zich in de noorder kapel. Oude en nieuwe onderdelen werden dooreen “gegoid”, disposities willekeurig gekozen, zodat er nagenoeg geen overeenkomst meer was met het oude orgel. Langzamerhand was het orgel weer toe aan een nieuwe restauratie. Nadat de orgelgalerij was uitgebreid, werd het westorgel weer hersteld. Even later bemoeide de Rijksdienst voor de Monumenten zich ermee en zo werden fondsen vergaard voor een grondige restauratie.

Het huidige orgel

De huidige dispositie:

- Prestant 8'
- Holpijp 8'
- Octaaf 4'
- Fluit 4'
- Nasard 3'
- Octaaf 2'
- Fluit 2'
- Sesquialter II
- Tertiaan
- Mixtuur
- Scherp
- Cornet V
- Trompet 8'
- Pedaal (aangehangen)

Na restauraties en reconstructies is het Loys Isoré orgel een schitterend instrument met een zuidelijk karakter, rijk een wijde vulstemmen, lieflijke fluiten en gloedvolle tongwerken. Het is fascinerend hoe dit historische orgel nog steeds zijn muzikale klanken laat horen in de prachtige basiliek van Hulst.

12. COLLECTIE

WIJNAMPUL EN WATERAMPUL
Verguld zilver, België, 1840 – 1860
H. Willibrordusbasiliek

GEESTDUIF AFKOMSTIG VAN KLANKBORD PREEKSTOEL
Gepolychromeerd eikenhout, J.J. Peeters (?), Antwerpen, 1838
H. Willibrordusbasiliek

CIBORIE WAARIN GECONSACREERDE HOSTIES WERDEN BEWAARD
Verguld zilver, H. de Curte, Gent, 1814 – circa 1850, H. Willibrordusbasiliek

DRIESTEL

Bestaande uit kazuifel, koorkap en dalmatiek

Met toebehoren

Bestaande uit manipel, bursa, kelkvelum en twee stola's

Rode damastzijde met ingeweven bloemen, voering zeildoek en linnen, 1875-1900

H. Willibrordusbasiliek

HOSTIEDOOS

Zilver, Antwerpen, 1784 – 1830

H. Willibrordusbasiliek

KELK

Verguld zilver, Frankrijk, circa 1740

H. Willibrordusbasiliek

LAVABO-STEL MET TWEE AMPULLEN

Goudgeglazuurd aardewerk, Benedictinessen van St. Lioba OSB,
Egmond, circa 1980
H. Willibrordusbasiliek

MEDAILLE VOOR DIRECTEUR VAN DE BROEDERSCHAP VAN DE H. FAMILIE
Goud (medaille) en verguld koper (ketting), 1868, H. Willibrordusbasiliek

PYXIS MET OLIEBUSJE

Voor vervoer geconsacreerde hostie naar bv. ziekenzalving
Zilver, 1867

H. Willibrordusbasiliek

RELIEF VERLOVING JOZEF EN MARIA

Gepolychromeerd hout, 1900 – 1925

SCHILDERIJ PIETA, ANONIEM
Olieverf op doek, 1600 – 1700

LITHURGIES OLIEDOOPSTEL

Museum Hulst 't-Landshuis,
April 2024

COLOFON

Edie Bogaert

Piet Hamelink

Marc Buise

Jan de Kort

Ilse Thuy

Huub Stals

Antoine Prinsen

Jos van der Linden

Cecile van Tiggelen

Ron Haerens

Samenstelling: Edie Bogaert en Bert Zandvoort

